

ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

1935

Ч. 6. ЧЕРВЕНЬ

ПЕРЕДПЛАТА „ЛІТОПІСУ ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“ НА 1934 РІК

Річна передплата 13— зл., піврічна передплата 7— зл., чвертьрічна 3·50 зл.
Ціна числа 1·20 зл. — Для членів „Червоної Калини“ чвертьрічно 3— зл.

За кордоном приймають передплату на „Літопис Червоної Калини“ та впис членів: В [Сполучених Держ. Північної Америки: Myron Surmach, 103. Avenue A, New-York, N. J. USA. — В Канаді: The Ukrainian Legion, Winnipeg, Man. P. O. Box 2121. — В Чехословаччині: Ukrainskij Hromadskij Vydavnycj Fond, Praha-Vrsovice, Brožíkova ul. č. 390.
Конто П. К. О. ч. 410.185.

А ДРЕСА:

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“, Львів, Зіморовича 3.
Почт. скр. ч. 43.

ХЛІБОРОБИ, розвиток молочарського промислу поратує Вас у теперішній господарській скруті. Але тямте що тільки справжній молочарський промисл під фахоюю кермою і в звязку з сильною, центральною молочарською організацією, якою є Краєвий Молочарський Союз „МАСЛОСОЮЗ“, поратує Вас у злиднях. Зле поставлене діло без сильної організації може нанести більше шкоди як пожитку

Звертайтеся за порадою і вказівками на адресу

„МАСЛОСОЮЗ“

Львів, Бартоша Гловацького 23. Телефон 43-86 і 81-04

або до Відділів „Маслосоюзу“: Стрий, Шевченка 5, тел. 26. — Станиславів, Собіського 24, тел. 654. Перемишль, Косцюшка 3, тел. 340. — Самбір, Косцюшка 11а, тел. 43. — Коломия, Косцюшка 11, тел. 38. — Дрогобич, Пілсудського 14, тел. 285. — Тернопіль, Міцкевича 41, тел. 234. — Луцьк, Ягайлонська 25, тел. 239. — Катовиці, Шопена 11, Бельск, 3-го мая 1а. —:—:—:—:—

ЛІТОПИС

ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАННИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПРОБУТУ
VI. Річник

ЧИСЛО 6

ЧЕРВЕНЬ

1934

НЕВІДОМИЙ СТРЕЛЕЦЬ НА ЛИСОНІ.

Світл. Ів. Іванець 1928 р.

СКЛАДАЙТЕ ЖЕРТВИ НА ОХОРОНУ ВОЄННИХ МОГИЛ!

БАТЕРІЇ

Їдуть гармаші, на буланих баских
Їдуть так, що аж дзвонять етери —
Дудонить по шляху, важко гаркіт коліс,
Через місто їде валка батарей...

Пяні коні — о так! Бо піняться, що крок
Гордо форкають в право і ліво —
Стогне дико земля, та не знати чому,
Чи то з жаху, чи з люті, чи гніву?...

Риплять шлії нові, а сідла, як бурштин,
І як з білого мармору коні —
До кривавих шликів, злотом тризуб приляг
Не хтобудь служить там в ескадроні!

Вулицями луна повзе вюнко, як змії
Всьому світу стає чогось лячно і дивно
»Почекайте ще мент — розпічнемо жнива!...«
— Грозять тіла гарматні, масивні...

Технічна сотня УСС на Лисоні

Написав: *Іван Патерин*, стрілець тех. сот. УСС.

Бої за Лисоню застали технічну сотню на кватирах в селі Посухові.

Через цілу ніч ми були в строгім поготівлю. Коли ранком дня 2. вересня почала російська артилерія острілювати Посухів, ми попрутулювались попід хати і оглядали узгір'я Лисоні під лісом, за залізничним тором, котрий веде з Бережан до Потутор.

Узгір'я позарізувані в сторону залізничного тору глибокими ярами, котрими в слотливі дні стікає вода. Над тими узгір'ями розривались сальви російських шрапнелів.

Стрільці збирались у тих ярах і малими розстрільними виходили в сторону ліса. Тарахкотіли російські скоростріли, падали ранені та убиті стрільці. В лісі були москалі.

Нам заповіли збірку, ми вийшли під горбок та станули в лаві. За кілька хвилин прийшов командант сотні четар Сіак від бригади з приказом.

Справник закомандував позір і четар Сіак заговорив такими словами:

— Стрільці! Москалі заняли перші і другі становища, йдемо до протинаступу як останній запас. Не сміємо сплямити стрілецької слави. Йдемо в бій з відвічним ворогом України.

Ми зложили своє технічне приладдя на купу. Коротка команда: „Двійки в право в бік!“ — і ми рушили в напрямі моста на Золотій Липі. Третя чета осталась доставляти нам набої.

Вуличка вузька, з одної сторони городи загороджені хворостяним плотом, а з другої рядом старі верби, далі сіножать аж до передмістя Адамівки.

Вуличкою від сторони моста з поспіхом їдуть кухні та вози полкової канцелярії 35. австрійського полку. Затарахкотів з Лисоні російський скоростріл і коні, що тягнули кухню, повалились на землю.

Всі вози станули, зробилась метушня, хтось, мабуть з підстаршин, крикнув: „Скинути кухню до рова“. Збіглися стрільці, перевернули кухню,

вози рушили скоро вперед а ми гусаком в сторону моста.

Як тільки перед „гусака“ почав зближатись до моста, грянула з горба російська сальва і старший стрілець Боечко впав на землю, ранений в груди. Ми залягли попід пліт. Четар дав приказ одинцем перебігати міст і критись зараз за мостом в рові. Кільком стрільцям удалось перебігти.

Видно зауважили це москалі і почали острілювати міст зі скоростріла.

Ми виразно бачили, як на краю ліса пахкав скоростріл, а з дощок та поруча мосту відскакували тріски.

Дальший перехід був неможливий.

Попід ліс маневрували малі відділи москалів.

Попід насип тору від сторони Потутор підсувались стрільці з двома скорострілами. Пристанули на догідньому собі місці, поставили скоростріли на торі — залопотіли — і російський скоростріл замовк. Також зникли москалі з під ліса.

Ми чимскорше переправились через міст і розвинули розстрільну бігом в ліво в перед у напрямі ліса Лисоні.

На торі вирівнали розстрільну і вже помалу пішли під гору. З нами разом хорунжий Черник зі скорострілами.

З гори одинцем збігали австрійські вояки і стрільці, та стогнучи йшли лекше ранені.

Ми ранених пропускали, а здорових наvertsали з нами і наша розстрільна згущувалась. Так ми підійшли на яких 20 метрів від ліса.

Москалі стріляли мало і не цільно; нас заслоновував горбок.

Передали нам з правого крила, що підем протинаступом на окопи. Москалі в рові під лісом. Ми наловили багнети на кріси і з криком „гурра“ рушили бігом на Москалів.

Москалі не чекали кінця: часть піддалась, а часть почала втікати. Ми за втікаючими стріляли. Наша розстрільна залягла в рові під лісом.

У воздуху туркотили та з лоскотом розривались шрапнелі. Ми кілька хвилин полежали і помалу рушили далі.

Ліс представляв страшний вид: дерева пооббиті з полонаними гілками, на землі лежали убиті, та стогнали ранені Австрійці, Москалі, та Стрільці.

Он лежить бородатий Москаль, порозпинана блюза, в руці тримає розпаковану перевязку, з під блюзи стекла і застигла кров; вже не живий. Другий не далеко сидить під грубим дубом, зняв свою рубашку, на грудях три рани рядком мабуть від скоростріла, з них стікає кров, він стогне голосом, що проймає жахом і просить води.

Переходимо, ніхто ним не займається, докруги порозкидані набої, кріси, торністри, та російські „сумки“.

Входимо в австрійські запасні окопи. В перших ще досі Москалі. Відпочиваємо хвилю, підстаршини розставляють перед окопами стійки, засипаємо злучні рови, котрі провадять до перших окопів, та направляємо дроти.

Коло мене лежать два убиті Москалі, молоді хлопці, оглядаю їх листи та папери. Видно недавно прийшли на фронт.

Почало смеркати, похолодніло, небо затягнулось хмарами. Заносилось на бурю, розривались кульки дум-дум, трапляючи по дорозі в дерева.

Я відчував страшну спрагу, в уяві переходили образи пережитого дня. Що хвиля переходили лучні та телефонічні стежі.

Сійки острим тоном, півголосом затримували їх: стій, хто там!

Десь по півночі принесли кухарі обід, такий висмажений та солоний, що як ч. Сіяк покушав, то наказав сейчас виляти на землю і принести каву. Та дарма: робився вже ранок і це було неможливо, ми зіли запасну консерву.

Як почався робити день, мряка так вкрила ліс і перед нами долину, де були Москалі, що перед нами кільканацять кроків не було нічого видно. На правім крилі десь напроти села Шибалина почалась сильна крісова стрілянина, і посувалась в нашій напрямі ближче і ближче. Коло мене затрікотів скоростріл і ми почали всі самі без ніякого приказу на перед себе стріляти, такий був шум, що ледво удалось старшинам свиставками здержати стрілянину.

Мряка почала підноситися; четар Сіяк вислав стежу з трох стрільців перед окопи.

Вони мали приглянутись, де є російська розстрільна.

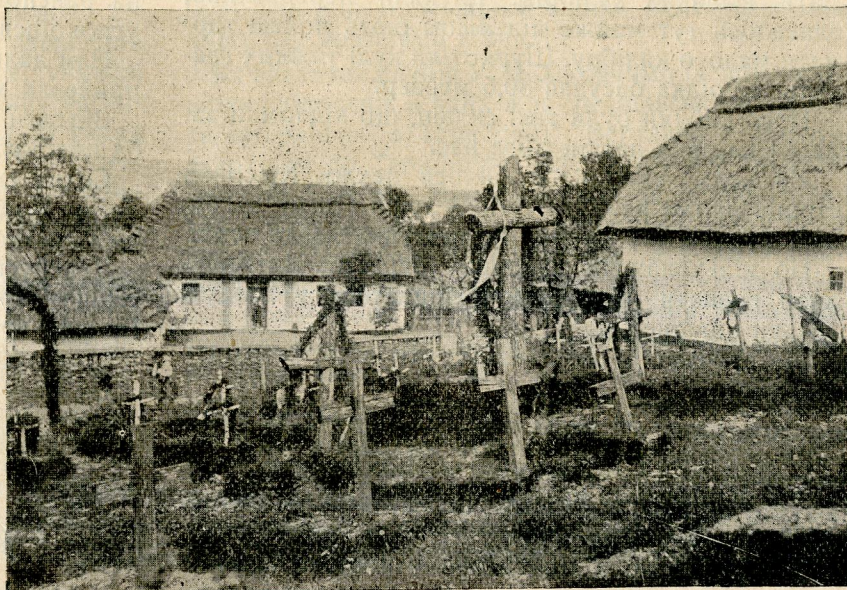
Ледви стрільці зійшли кілька кроків поміж дерева, як ранили в живіт стрільця Максимюка. Четар дав знак стежі завернути. Російська розстрільна лежала перед австрійськими давними першими окопами.

На праве крило нашої сотні прийшли Німці, здорові, чисто вимиті вояки, в руках кріс, через рамя звішений звинений плащ; при боці хлібник.

Наша розстрільна згустилась, ми вийшли перед окопи і помалу почали сходити в долину, Німці також. Почалась з обох сторін страшна стрілянина. Російська артилерія засипала ліс градом куль. Ми йшли нездержуючись. Російська розстрільна піддалась разом з трома скорострілами. В перших окопах ми не могли вдержатись. Вигнули нас гранатами, ми поховались поза дерева, вкопатись було неможливо.

На ліво від нас 310 полк гонведів, на право Німці. Гонведи почали відступати до резервових окопів, на місце, звідки вийшли рано, те саме зробили Німці; на останку те саме зробили і ми.

Москалі стріляти перестали і ліве крило, якого Москалі не атакували, почало окопами посуватись перед нас. Ми остали як резерва за ними.

Стрільцький цвинтар в Посухові коло Бережан.

Напроти нас були заняті втрачені тому два дні окопи.

На правім крилі напроти Шибалина в австрійських перших і других окопах на верху Лисоні держались Москалі. Коло полудня дістав четар Сіяк наказ пересунути сотню на праве крило Німців, де вони лучили з чеським полком.

Ми йшли помаленьку густою розстрільною, терен непевний і кожної хвили можна було стрітись з ворогом.

Поміж дерева було видно край ліса, звідтам падали стріли. Наша розстрільна лягла вздовж лісової доріжки, що провадила в сторону Шибалина.

Стрільці взяли в полон російського вояка, мабуть старшину, котрий віддав хорунжому Климови револьвер з червоним шнурком на шию.

Ми приготувались спільно з Чехами до наступу на верх Лисоні. Старшини спільно порозумілись, команда „вперед“ і ми з криком „гурра“ вибігли з ліса на Москалів з боку. Москалі піднесли руки

до гори, а також скоростріл спрямували дулом до неба.

Та не ціла лінія рушила вперед. Чехи зовсім з ліса не рушались.

Ми зауважили, як на правім крилі Москалі заходили в ліс. Ми скоро завернули назад, а Москалі за нами почали стріляти. Впали убиті стрільці і кількох попало в полон.

Я зачепив за корч ліщини і впав на землю, горою свистали крісові кулі. По хвилі надуми дав скок і вернув на своє давнє місце.

Наша розстрільна зрідла і до другого наступу йти не було з ким.

Сонце хилилось на захід, ми копали собі кожний для себе сховок перед крісовими кулями.

Четар Сіак дістав повідомлення від курінного сотника Лесняка, що ще перед заходом сонця буде загальний наступ на верх Лисоні. Наступ приготує артилерія.

Ми втішились, як почали нагально стріляти гармати, всіляких калібрів; тріскали переразливо, здавалось тут майже під лісом б'ють полеві гармати малого калібру. Шуркотіли кулі тяжких гавбить, а зрідка басував 30,5 мерзер.

Його вибухи були такі сильні, що відломки заліза і каміння летіли поза нас.

На верху Лисоні зробилося пекло. Крісових стрілів майже не було чути. З землі і диму зробилась курява мов хмара, ми притулились до землі.

По кільканацяти хвилинах переставали вибухати гранати, а почали розриватись у воздуху салви шрапнелів.

Ми зрозуміли, що Москалі утікають, їх косять шрапнелі.

Ми рушили на край ліса. Був приказ не виходити з ліса, щоб непопасти на чистім полі під обстріл ворожих шрапнелів. Я набрав землі до порожньої скринки від набоїв, сховався за неї і оглядав, що діялось на переді.

Між Лисонею а Шибалином широка долина, якою втікали в неладі Москалі. Село горіло.

На долині під лісом стоять копи збіжа. Стогне під копою ранений російський салдат.

Почало шаріти, стрілянина утихла. Як зробилося цілком темно, рушила рідка розстрільна з світляними ракетами до окопів. Підсувались однимцем вистрілюючи перед себе ракету. Як почали вже ракети вилітати з перших становищ, рушили ми всі до окопів.

Стрільцькі рови не глибокі. Тверда опока, трудно вкопатись. Невиносний сморід.

Тут трівав три дні бій, і побиті почали вже розкладатись.

Викотився срібнолиций місяць. Яюсь повеселішало на душі. Жолудок домагався свого.

Дехто зі стрільців вискочив з рова до поблизького наплечника, що ще не був розв'язаний, а лежало їх довкруги повно. Не мав щастя стрілець Пелехатий. Тріснув ворожий шрапнель і поломив йому ногу. Він повалився з криком на землю. Ми забрали його до рова і хорунжий Клим приказав занести його на край ліса. Там мали бути наші кухні. Післали мене і ще одного стрільця.

Дорога була дуже тяжка, повно вибоїв від гранат, порозтягались дроти. Ми шпортались і падали то один, то другий. Ранений кричав нелюдським голосом.

Допитались ми до курінної управи, страшно помучені. Ранений стогнав з болю та просив, щоб його добили. Почув це сотник Лесняк і крикнув на раненого: чи ви стрілець чи баба? Ранений успокоївся.

Нам дали провідника і ми зайшли до возів, що привезли харчі.

Віддали на віз раненого, взяли 120 порцій хліба і вернули над ранком до своїх.

Сотня вже була повідомлена, що прийдуть на зміну Мадяри. Прийшла зміна. Ми рушили рідким гусаком в сторону ліса.

Довкруги лежало багато всякого воєнного матеріалу, кріси, наплечники, та скринки від набоїв. Прикре вражіння робили окровавлені шмати, де перевязували ранених.

На краю ліса від сторони Бережан відділ старих ополченців хоронив убитих. Одні копали два довгі рови, а другі складали один коло другого трупів та засипали землею в спільну могилу.

Зійшло сонце, озолотило ліс, а він шумів під подув вітру, неначе співав пісню: спить хлопці, спить.

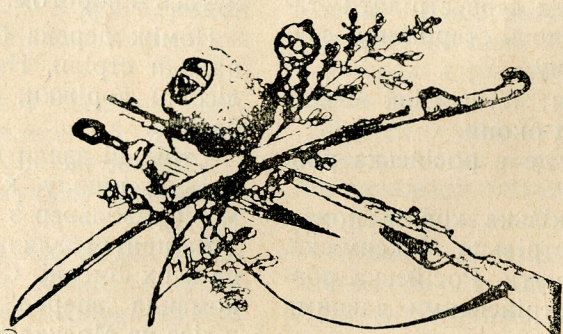
У воздуху крякало гайвороння.

Ми однимцем збігали в яр. Як збігли всі, пішли до Посухова. Там чекав на нас теплий обід.

Ми посідали по обох боках дороги. Надіхав бригадир Банковіч з адютантом. Команда позір. Ми зірвались на ноги, генерал дав знак рукою сідати.

Підносиє то спускав руку до дашка звертаючи головою в ліво то в право.

Серед села на горбку хоронили стрільці старшин та стрільців, які впали на Лисоні.

Причинки до історії Українського Червоного Хреста на З.У.З.

Написав: *Степан Олеськів.*

Червоний Хрест, це могуча, всесвітня організація, заснована 7. вересня 1915. (Дата засновання Центрального Комітету в Америці), якої завданням було і є лікувати хорих і ранених, опікуватися полоненими, вишукувати пропавших без вістки, захищати запліля (опіка над вдовами і сиротами) і т. і. Місії Червоного Хреста розкинені по всьому світі.

З початком світової війни Українці працювали в Австрійській Місії Ч. Х., головню по таборах. (Гмінд, Гредіг к/Зальцбурга, Унгаріш Градіш—Куновичі, Хоцен, Вольфберг і інші). Щойно на переломі 1918/19 р. засновано самостійні Філії Українського Червоного Хреста. У Львові 28. липня 1919 р., як вказує на це один звіт звернений до Філії Ч. Х. в Тернополі. З нього довідуємося, що з початком українсько-польської війни засновано Відділ у Львові (Руська 3/2 пов.). В склад президії увійшло 9 членів з головою Др. Олександром Барвінським. Делегати звиділи всі табори в Західній Галичині, в яких було кілька тисяч полонених, шпиталі Західної Области У. Н. Р. передаючи їм 71.000 корон і 4.900 штук білля. Відділ співпрацював з Горожанським Комітетом і Міжнародною Місією Ч. Х. в напрямі головню виміни та звільнювання полонених, інвалідів; вертаючих із фронту, дальше старців, жінок, дітей. Заходи ці припізнала польська травнева офензива 1919 р. Делегатки поборювали пошесні недуги, засновуючи епідемічні шпиталі (в Микулинцях—Струсові), при допомозі відпоручниць тернопільської філії і придніпряньського Ч. Х., який дав ліки та білля.

Праці усіх філій йшли по вказівкам „Зарядження державного Секретаріату внутрішних і військових справ, видане 16. лютого 1919 в порозумінню з причасними Державними Секретаріатами в справі виконання умови заключеної дня 2 лютого 1919 у Львові між українсько-польською воюючою стороною, що до усталення засад обопільного трактування ранених, полонених та інтернованих“. В цьому „зарядженню“, виданому в Станиславові, підписаному Др. Голубовичем, Др. Макухом, І. Мироном і Бубелюю, опрацьовано 20 постанов. Арт. I. про релігійну опіку над раненими і полоненими польськими вояками (...Окружні команданти мають поручити їй найвідповідніший особі зпоміж місцевого латинського духовенства та зобовязати Духовника... що своєї діяльності не надужие особливо при сповіди і проповіді на шкоду Української Держави та її армії). Арт. II, III, обговорює спосіб доставки харчів, то що; IV. установлює цензурний відділ; V. дає постанови щодо звільнювання інтернованих і конфінованих. Арт. VI—XIV обговорює справи адміністрації, виживлювання, поміщення і т. і. XV до

XX, деталічні постанови: сторожа таборів, видавання легітимацій, управа таборів, справа посилок. Приміщення, харч, лікарська та релігійна опіка на кошт держави. Державні повітові комісаріати були обовязані зладити до 10. кожного місяця спис інтернованих в двох примірниках. Один для Секретаріату внутр. справ і фінансів, другий для Укр. Черв. Хреста (арт. VII).

Після вказівок цього зарядження пішла і праця. Делегації Укр. Черв. Хреста звиджували табори польських полонених, несли поміч інтернованим і полоненим Українцям в Польщі, старалися за матеріальну поміч для Львова, вели агітаційну роботу над зорганізуванням жінок, які переняли би опіку над жертвами війни.

Як виглядала акція У. Ч. Х., бачимо із звіту провірки „відносин, в яких живуть польські полонені та інтерновані в Тернополі“. Вертаючі з фронту заволікли до Тернополя тиф. Опіку над полоненими (в бою під Микулинцями) передано Полякам. „Стверджено однак пізніше, що лікарі по 3 дні не відвідували інтернованих, а коли появилися перші случаї занедужань, не поставили ніяких конкретних жадань“. Організація Народова, до якої звернувся комісар Др. Білинський, поміч не дала, часопис „Глос“ підносив, що акція ця йде пиняво. Комітет видавав 700 обідів і молоко... „Члени Комітету Поль. Пань (п. Левандовска і Фрідріхова) зізнали, що ніяких знущань ні бругального поведення зі сторони сторожів не було... конфіновані з власної ініціативи підчеркували, що були завсігди людяно і культурно трактовані“...

„В шпиталях є польські сестри. Латинські священники мають теж приступ. Переписка дозволена“.

При поміч українських властей і Угорського Черв. Хреста перевозено вертаючих із фронту Поляків. (В Польщі рівночасно задержано в Осьвенцімі 5.000 Українців).

Взагалі українська влада руководилася гуманністю. „З інтернованих 300 старшин і вояків, які приготовляли 21/22/XII. боївку, звільнено цього самого дня 187“ по словам Звіту.

Документи, котрі збивали неправдиві поголоски, як теж посвідки звільнених із таборів, що їх переслано, як прилоги до цього звіту — затратилися.

Дуже цікавий є обширний звіт з праці У. Ч. Хреста на території Зах. Обл. Укр. Нар. Республ. з датою Станиславів 11 квітня 1919 р., згадкою, між іншим, про Київський Ч. Хрест. Відпоручниці звиділи табори у Вадовицях і Домбю, роздали 21.000 корон (від Горожанського Комітету), закупили мило, дезинфекційні середники, в Домбю роздали 10.000 к., календарі, книжки, зібрали спи-

ски полонених і перевезли кілька тисяч листів. В Українській Республіці передали через Швайцарську Місію 50.000 корон для полонених старшин, з того 20.000 на шпиталі, 4.700 штук білля... „Делегація старається за дальше здобуття білля. З Придніпрянської України має генерал Осецький прислати 1.000 гарнітурів білля отаманом Павлюком. Делегація хоче запевнити інтернованим сталу грошеву поміч в квоті 20.000 корон місячно від Київського Червоного Хреста. В тій справі відбула кілька конференцій в Тернополі з головою Київського Черв. Хреста п. Вязловом, який робить старання за признання цієї квоти Придніпрянським Міністерством Здоров'я“. — На поміч для Львова призначив Секретаріят фінансів у Станиславові 200.000 корон, які передано Горожанському Комітетові. Делегація звиділа всі шпиталі в Станиславові, Тернополі, Краснім, Золочеві, Камінці і Струсові. 126-ий Придніпрянський шпиталь утворено в Сокалі, де було „90 хорих на тиф Поляків, завела Делегація порядок, здобувши збуваючі в Придніпрянських шпиталях сімники, простирала, коци“... В Микулинцях і Струсові, відносини, як зазначено в звіті — жахливі... „Стрільці зчорніли від гарячки, хорі на тиф лежали на соломі, або і на землі, майже без опіки, під командою жида, без ліків, білля і приписаного шпитального харчу“... В Микулинцях засновано шпиталь на 70 хорих при допомозі повітової влади, військової Інтендантури і Евакуаційного Пункту

(який дав ліки). Рівночасно засновано в Микулинцях Комітет Червоного Хреста, що переняв кухню. В шпиталі приміщено теж і Поляків. При допомозі тернопільської представниці Чер. Хр. п. Конрадової засновано комітет Ч. Хреста в Струсові. Інтерновані мали епідемічний шпиталь в палаті Борковських на 100 кількадесять ліжок. Станиславівські шпиталі мали запевнену опіку цивільного населення. Для запевнення цієї опіки вийшла п. Старосольська в контакт із „Комітетом опіки над Хорим жовніром“ при Молодій Громаді. Улаштовано збірку, яка принесла 5.800 корон. Заходи коло заснування дому для виздоровців в Тисьмениці розбилися через великі кошти адаптації будинку (500.000 к.). Делегація мала намір заснувати такий дім в Устю Зеленім.

Українська Місія Ч. Х. вела конференції із міжнародними відділами. Від Угорської Місії — У. Ч. Хрест в Тернополі дістав посвідку, що Українська Держава не спинювала вертаючих з фронту Поляків, домагаючись на цій основі, щоби місія Швайцарського Черв. Хреста жадала в Польщі звільнення вертаючих з фронту Українців. (На конференції із п. Фріком, президентом Швайцарської Місії).

Крім того співпрацювала ще із „Австрійським вивідним органом з метою пошукування за пропавшими в полі жовнірами“ зорганізованим за почином Австр. Черв. Хреста та його центральними бюрами у Відні, Берліні та Будапешті.

Листопадовий рейд 1921 р.

Через польсько-український кордон.

(Спомин з Ш. Зимового походу в листопаді 1921).

Написав: *Петренко*, сотник.

В жовтні 1921 р. вирушила з табору інтернованих в Олександрові 4 Київська дивізія під командою генерала хорунж. В. Янченка й бригада 6. стрілецької дивізії під командою полк. Сушка залізницею до Костопільського повіту. Прибуло нас до 1500 чол. Кожий з нас, старшина й козак, знали ціль нашої поїздки. Мета цього походу була своїм чином порвати Україну проти червоних окупантів, роздмухати повстання, наш виступ мав бути гаслом для всіх організацій на Україні до загального повстання.

Ішли ми з Олександрова, у вантажних вагонах. Одяг наш був жалю гідний: черевики старі, порвані, часто босі сліди залишали, одяг і шинелі кропив'яні, старі... Прибули ми в прикордонну смугу, не памятаю до якого села, Костопільського повіту. Тут уже був і Штаб Повст. Армії з командуючим генер. Ю. Тютюнником і начальником штабу полк. Ю. Отмарштейном. До відділу, що складався з Київської дивізії під командою генер. Янченка, входили: частина 4. к. д., бригада 6. стріл. див. й один курінь 3-ої Залізної дивізії під командуванням полк. Лисогуба

й поодинокі особи з інших частин Армії У. Н. Р. Крім того були: міністр інж. Тимошенко, бл. п. ст. лейт. М. Білінський, цивільне правління, скарбниця й постачання. По відпочинку по подорожжю, скликав генер. Ю. Тютюнник нараду старшин, починаючи від к-рів сотень і вище. Висвітлював ситуацію генерального штабу пполк. Лушненко, н-к штабу 4 Київської дивізії, потім з короткою промовою виступив і генерал Тютюнник. В рожевих барвах ні один, ні другий не змальовував ні ситуації, ні походу, ні сприяючих умовин до здійснення своєї мети.

В ніч з 3-го на 4-го листопада 1921 р. маємо перейти польсько-український кордон з Польщі на Радянську Україну. Частина старшин, а за ними й козаків (до 200 чоловік) узнали неслухним ризикувати своїм життям, йти на певну смерть, й залишилися на місці, а пізніше зголосилися до польської влади, яка їх одправила до Калішського табору інтернованих.

Рушили ми, а навіть усім рушниць не старчало... Мали декілька кулеметів „Кольта“, які за браком коней, посадили на вози з волами. Уяви-

ти собі сутичку з червоними з кулеметами на волах! Крім того мали ще зброю: два вози (на волах) зі списами... Так ми були озброєні! Стало сіріти... Ми на кордоні... Зняли заставу червоних з кулеметом... Взяли й політрука... Говорить, що й він „Петлюрівець“ і що служить у червоних з конечности. Його і решту полонених одправлено до сот. Очеретька, к-та штабу дивізії. Був посланий відділ забрати й сусідню заставу, але повільність начальника відділу дала можливість утекти червоним. Далі рушили в напрямку Коростеня. По дорозі злапали к-ра курія червоних і декілька червоноармійців. Прибули на нічліг в одно село. Люди радо витали й приймали нас... розпитували про мету нашого приходу... оповідали як господарюють червоні... як жорстоко розправляються зі своїми ворогами... Скрізь бив страх перед червоними панями... Оповідали ми про свою мету, але, не бачучи великих сил, не дуже спішили вступати до нас... Далі рушили до Коростеня...

На Коростень.

Радісно було і весело всім, і віра в здобуття Коростеня, а там — так потрібних для цієї кампанії зброї, амуніції й теплого одягу — була непохитна!... А нам так треба було зброї, зброї й зброї!.. Набоїв, набоїв!... Одягу!.. Це ми могли тільки придбати на „наших складах“ в Коростені. Подібна ситуація була в І. Зимовому поході 15—16/IV. 1920 р.

6/XI. в ночі вирушили ми на Коростень, при чому відділ наш був поділений на два: 1-ий — вся піхота на чолі з генер. Ю. Тютюником — мав напасти на стацію Коростень (о 5—6 год.) а 2-ий — 70—100 кіннотчиків з полк. Ступницьким мав з другого боку напасти в туж пору на місто. Рушили... Нашому відділові треба було перейти 4 села, в яких були розташовані частини дивізії червоних. Наказ був пройти села, не перериваючи „товаришам“ сну... А чиж легко було витримати? В першій хаті дістали язика, а хтось, певно, скочив у другу хату в темноті й почав бити червоних... Хтось з червоних вискочив з хати... втік... побудив своїх.. Минули село. Підходимо до другого. В дорозі часто підїзжає (в полі) до нас бл. п. полк. Отмарштейн веселий, співає... Наш 29 стр. курінь в авангарді. Йдемо ми, полк. Ю. Климач, сот. Піддубний і я, в передовій сторожі. Початок села. Чуємо: „кто йдьот“? Відповідю була мовчанка й рух без затримки. Хотіли ми питаючого схопити, — втік... навіть не стрілив... Розуміли, що він побудить і були приготовані до зустрічі з ними десь у темноті в селі. Засідка... Крик „слава!“ й засідки нема. Минули ми майже без страт всі 4 села, але це нас майже на 3 години спізнило...

7/XI. — підходимо під Коростень. На дворі падає сніг лапятий, мокрий... Одяг мокрий, бе по ногах... заваджає. Ми наближаємося до стації. Хати, певно залізничників, рідко коло стації. Огорожені загородою з колючого дроту. Перелазимо. Мокрі шинелі чіпляються, рвуться. Бачимо стацію й залізничні шляхи, — на запасовім

шляху стоїть якийсь товарний потяг. Ми від нього кроків 75 — 120. Тихо все. — Аж чуємо: „а то що за армія“? й мельк-мельк!... скакають з вагонів на залізничний шлях. Почувши цю мову й побачивши ворога, ми дали одну-другу сальву. Вони по нас. По першій сальві червоних у нас декількох забитих і поранені: к-р курія пполк. Ю. Климач, к-р кулеметної сотні бл. п. пор. Супруненко М. і я (к-р 2 сотні). Курінь залишився при 3 старшинах. В бій втягнувся весь наш відділ і билися під стацією до 14-ої чи 15-ої год. — то відпихаючи червоних, — то знову відходячи під натиском червоних. Бригада 6 стр. дивізії під командою полк. Сушка доскочила була перону, але стративши забитими, здається, 2-х старшин відскочила назад.

Нас 3-ох поранених мусіло думати про свій порятунок. Ледви знайшли підводу для себе (сані) у селянина при стації, допомогли положити пор. Супруненка, сіли самі й поїхали за залізничний шлях до обозу, де був і шпиталь. Ми при шпиталі. — Перев'язують наші рани, — аж — пік-пак!... пік-пак!.. коло нас свистять кулі. Напав на обоз якийсь невеликий відділ червоних. певно застала з залізничного шляху. — В обозі суматоха... настроїй тікати... Але куди? Боронити нема кому, а ще в додаток паніка. Врятував ситуацію бл. п. лейт. Білінський, який не розгубився й zorganizував охорону, яка відбила червоних.

Наші починають одходити до залізничного шляху, на дорогу, що йде рівнобіжно з залізницею. Аж з ліску бачимо висувається якийсь потяг й посувається до нас. А наші технічники мали підірвати залізн. шлях в бік ст. Чопівці. Або зле підірвали, або вже підчинили. Ми теж переїзжаємо через тор. Бойові частини теж минули поезд. Аж той потяг (ворожий бронпотяг) послав нам зараз один за другим 2 подарунки в формі 2-х гранат. Наше положення не було веселе... Дорога йде рівнобіжно з залізн. шляхом й під густим лісом, в ліс втекти не можна. Але з якихось причин були не долети то перелети — а й ті не всі рвались... Одна тільки граната попала якраз біля генер. Тютюника й його штабу, але й то на щастя, не розірвалася. Нарешті дорога скрутилася в бік і ми за нею й легше відітхнули. І так під Коростенем нас спіткала поразка й ця поразка рішила й долю цього походу. Ні зброї, ні амуніції, ні одягу не дістали ми!... Не мали засобів до війни. Стратили ми віру в здійснення своєї мети, запалити Україну повстанням, в свою перемогу... не бачили нізвідкіль собі підсилення. Їм ця перемога піддасть духа.. Вони мають резерви, — підтягнуть їх, оточать нас і зліквідують. А значить ми мусимо програти.

Прибули ми ввечері до якогось села в лісі, відпочили там день чи два й рушили далі в напрямку на Бородянку — Київ, де злапала й почала нас переслідувати червона кіннота (курсанти), нападаючи постійно в марші на хвіст кольони й виминаючи відвертого бою як також і наші засідки.

Кінний відділ полк. Ступницького був щасливіший, бо на дорозі йому не трапилося червоних

і він на час прибув до Коростеня (5—6 год.). Влетів до міста, потрапив трохи червоних, випустив з вязниці всіх вязнів (було там багато молодих українців, що не хотіли йти до червоної армії). Але не довго, бо скоро червоні виперли його з міста. А наш відділ попав уже на підсиленних і приготованих до нападу червоних.

Так скінчилася спроба горячих сердець мрійників своїм поривом запалити Україну повстанням проти червоних.

Коростень рішив долю цієї акції.

Населення не прийняло участі в боротьбі, було настрахане жорстокістю червоних, боялося, а тим більше що не бачило в нас великих сил.

Невикористана червоними можливість розбити нас при переправі через р. Тетерів.

Ми йшли з під Коростеня в напрямкові ст. Бородянки. То було між 10 — 14/XI. 1921 р. Червоні, як кажуть, наступали нам (нашій кольоні) на хвіст чи п'яти, переслідували нас. Поставили вони за мету не розбити нас, а вимотати, як у нас кажуть, жили, вимучити тяглими нападами на кольону, тяглими з цієї причини нашими стратами вбитими й раненими... Тільки ззаду стріляли, а за пів години чи годину дивися — з боку десь кулі свистять і то досить влучно. Найбільші страти були при наскоку ззаду, коли кулі вздовж кольони найбільші страти приносили. Це все деморалізувало наші частини, пригнічувало. На добу робили 60 — 80 верств. Стали на нічліг: їсти, спати... За годину-дві знову стріли. Уявити положення вимучених і голодних борців.

Маємо переправитися через ріку Тетерів, через міст. Ми боялися, аби червона кіннота не випе-

редила нас і не захопила переправи. Кожний військовий так зробив би. Уже не так далеко міст на Тетереві. Дорога йде вліво від яру, який рівнобіжно з дорогою підходить до річки. Не дуже весело було б нам, якби червоні захопили були міст і криловим ударом наперли нас на той глибокий яр! Наша боездатність з вищенаведених причин не була висока, тому й легко їм було нас розбити. Але інакше своє бойове завдання розв'язав кр червоних, який випередив нас і зайняв позицію за яром коло Тетерева, а міст був по другий бік яру. Підходимо ми ближче до мосту аж з боку яру з усіх боків кулеметна та рушнична стрілянина. Кулі свистять, як джмілі. Чути тріск: це рвуться кулі „дум-дум“. Начинає темніти. Кулемети та рушніці червоних щиренько працювали. У нас метушня, суматоха... Всі майже розгубилися... Ми поранені проїзжали мимо тих, хто прикривав переправу й хто був на другім уже боці й мусів уможливити переправу пораненим та аерієгардові. Переїзжаючи я придивлявся до частин відділу. Не радувало мене, бо бачив тих людей, які мали добру славу — добрих бойовиків і начальників, не губилися в боях і тяжких ситуаціях, а тут безрадні були й час од часу бралися за голову. Я бачив це все й мені й сумно й боязно було... Ануж червоні натиснуть, зрозуміють ситуацію... Що буде з нами?.. Але ще трималися наші й боронилися вибиваючися з останніх сил, відбивали червоних, аж нарешті всі просмикнулися через міст, а значить і вискочили з цих тарapat. Коростень, похід до цієї переправи і ця переправа дала до 60 саней з раненими, більше 100 чоловіка, вбитих вже ніхто не лічив... Переправившись рушили в напрямку Бару.

Шляхом слави 9-ої Бригади УГА.

ТРИ МІСЯЦІ НА ВІДТИНКУ УГНОВА.

(Листопад і грудень 1918 р. і січень 1919. в Угнівщині).

Написав: *Д-р Степан Божик.*

(Докінчення).

27. січня. — Хмарно, потім погідна днина. Острий вітер зі сходу. На полях глибокий сніг. Поляки ведуть дальше наступ. Їх стежі вже з рана зближаються до Корчева. Відступ тепер відбувається під охороною одної придніпрянської сотні сотника Єрошука — тої самої, що вчора так довго держалася на Михайлівці. Сотні З. курія п. п. Мазепи перемішані і до краю перемучені жадають відіслання на спочинок. Стан сотень 1. угнівського курія мало кращий. Новий командант групи відтинка Угнів не в силі опанувати хаосу і ситуації. З Сокала замість алярмованої допомоги прибув лиш сотник Петрик. В Корчеві нема з ким ставити дальше опору. Відворот майже в неладі іде дальше. Під вечір польські баталіони заняли Стаї—Брукенталь—Белз. Україн-

ські частини і команди та установи з відтинку Угнів на ніч спинилися одні в Кристинополі, а другі в с. Хлівчани.

28. січня. — Сонішна погода. Острий вітер зі сходу. Ніччу погідно. Більший відділ польської кавалерії заняв над раном с. Жабче, Острів, а дальше, поляки не стрічаючи більшого опору лиш сильний гарматний обстріл одної батареї пор. Околота і чети полевої жандармерії під командою хор. Козака, хоч з тяжкими стратами увійшли до Кристинополя. Українські частини, що найшлися в Кристинополі, перейшли мостом на правий бік р. Буг і задержалися за мостом на Бендюзі. Міст на Бузі остав в руках українських частин.

За Бугом в сотнях обох курінів привернено порядок.

Окружна Команда Рава Руська, Стаційна Команда У. В. в Угнові та цивільні установи періхали до Корчина і Виткова, обози до Поздимира і Яструбич.

29. січня. — І соняшна і хмарна погода. Сильний мороз і вітер. Українські частини з відтинка Сокаль ударили обхідним несподіваним наступом на польський штаб і обози в Жужели і нанесли їм тяжкі втрати. Це примусило польську команду до спішного відвороту з Кристинополя і облекшило наступ частин групи відтинка Угнів, що вже прийшли до порядку і боездатности, заняття Кристинополя і дальший наступ. Поляки відступили до Белза, Виткова і Замочка.

30. січня. — Від рана батарея пор. Околота острілювала польські баталіони в Белзі, около 14-ої години сотні з відтинка Угнів заатакували польську кавалерію у Виткові і примусили його опустити, заняли фільварок в Виткові, Гору, і підсунулися під Замочок коло Белза. Поляки против наступом своїми переважаючими силами вечером примусили наші сотні відступити до Прусина, Теглева і Владиполя.

31. січня. — Ніччу того дня поляки силою одного куріня з Заболоття (передмісте Белза) атакували наші сотні в Жужели, однак стрінувши сильний опір завернули зі стратами.

С и т у а ц і я : Польська „група Буг“ укріплюється також у Белзі і в Угнові та своїми около

Четар Юрко Мельник,
командант II. коломийської сотні
3 куріня п. п. ім. Івана Мазепи.

сотнею I. баталіону резерву групи. Понадто в склад тої групи входять дві батареї армат і два швадрони кавалерії.

Українські частини групи відтинка Угнів і Сокаль провізорично зреорганізовані держаться в селах на схід від м. Угнова та в сусідстві исто-

Частина сотні Придніпрянців, під командою сот. Олександра Пилиповича
Брошука, яка брала участь в боях під Угновом в р. 1919.

5.600 людьми та трома парцирними поїздами держить у своїх руках залізничу лінію Рава Руська—Угнів—Белз.

В Белзі командує осадною групою полков. Бербецький. Група осадна складається з трьох курінів, а то: 1) (пізніше названого VI./36. п. п.) баталіону стрільців, що обсадив Гору, Замочок і Витків, 2) II. баталіону 21. п. п., що обсадив східне Заболотте, та 3) III. комбінованого баталіону, що обсадив західне передмісте Белза: Коморово. Той останній становить разом з одною

ричного города Белза. Їх оборонна лінія проходить від Будинина через Осердів—Перемислів—Цеблів—Жужель—Ванів—Владиполь—Прусинів і Хлівчани на Вільку Мазовецьку.

—o—
На тім вичерпуємо огляд подій на відтинку Угнова, в Угнівщині, що мали місце в місяці падолисті і грудні памятного 1918 року та в січні памятного 1919 року.

Огляд наш це витяги з наших щоденних записок з тих місяців і обширніших споминів опра-

цьованих нами в році 1924., що відай з причини обширности і докладности не будуть могли бути скоро видруковані.

Угнова, появляться мабуть незабаром друком, доповнюючи наш огляд.

Тут лиш ще на закінчення цього огляду пода

Старшини 2-го пол. Курія IX. Угнівської Бригади I-го Гал. Корпусу У.Г.А. після фотографії в Бердичеві дня 25. вересня 1919. З ліва стоять: хор. Юрчишин М., четовий в сотні М. К., хор. Шостак Матвій, чет. Дудись, четовий, чет. Бродюк, сот. кмдт., чет. Матвій Іван, четовий, хор. Мелешкевич Марія, четовий, хор. Михалюк, четовий, пор. Шустикевич Андрій, сот. кмдт.. З ліва сидять: чет. Микулович Євген, сот. кмдт., чет. Блюменфельд, сан. лікар, пор. Заворотюк Мирослав, курін. кмдт., чет. Чубатий Ярослав, курін. адютант, пор. Бречка Дмитро, сотен. кмдт., чет. Хаврона Михайло, четовий. З ліва ва землі: хор. Сілінський, підхор. Кулинич Іван, курін. писар.

Огляд цей менше більше в тих самих розмірах, що тепер, в машиновій відбитці подали ми в серпні 1925. року до відома декотрих учасників

мо загально, що від останніх днів січня 1919. року розпочинаються тяжкі затяжні бої за Белз, що тягнуться майже день в день аж до 14. травня

Група старшин і підстаршин з бувшої IX. Угнівської Бригади, інтернованих в таборі. воєннопонених в Тухолі на Поморю.

боїв коло Угнова. При помочі того огляду мали вони можливість свої спомини написати, а нам дали можливість ті спомини, опис декотрих подій і їх дати провірити. Спомини ті, що найшлися в посіданню редакційного комітету видання історії

1919. р., які варті того, щоби в кінці діждалися окремого обширного огляду, хочби тому, що там в тих боях на історичних полях Белза полягло більше як 100 членів У. Г. А., а що найменше чотири рази стільки віднесло рани. В часі тих боїв

з частин бувшої групи відтинка Угнів утворено в лютім полк сотника Хромяка, що злучений опісля з т. зв. групою сотника Шашкевича, становив разом з бувшою групою Грещака ядро IX. Бригади У. Г. А. названої IX. Угнівською Бригадою, опісля IX. Белзькою Бригадою від її починів і боїв в околиці Угнова і Белза.

1. угнівський курінь в складі IX. Бригади носив назву 2. угнівський курінь, а перша угнівська сотня, одержала під Белзом назву 5-тої. Про-

шнім огляді лиш її фрагменти. Шлях слави IX. Бригади У. Г. А., сотні того куріня разом з угнівськими сотнями верстати зачинали...

IX. Бригада в складі I. Галицького Корпусу перебула цілу галицьку протипольську, протибільшевицьку і протиденікінську кампанію. Знайшовшись по т. зв. денікіняді у більшовиків зістала зреорганізована в „Червоний Галицький Стрілецький Полк ч. 4.“, що його 26. квітня 1920 року вже як „Український Галицький Стрілецький

Останки членів У.Г.А. з повіту Рава Руська в українськiм таборі в Юзефові на Чехословаччині.

існував він як один з кращих курінів У. Г. А. аж до ліквідації, документуючи на всіх полях бою, що також Угнівщина сповняє в слушний час свій обовязок.

Славний третій курінь Піхотного Полку імени Гетьмана Івана Мазепи, котрий в більшості складався зі старшин, підстаршин і стрілецьтва, походячого з Покуття, з кінцем марта 1919 року зістав приділений до X. Бригади і там продовжав свої славні дні рівнож в складі I. Галицького Корпусу. Славна історія того куріня, котрої початки такі живі і памятні в переказах населення Угнівщини, зрошеної так обильно кровю обох курінів, доси не переказана і не списана, а в на-

Полк ч. 4.“ розоружили і здемобілізували ті, з котрими надіявся ще воювати проти більшовиків.

Дорогою через Проскурів, Фридрихівку, Стрий і Тухолу вернули на відтинок Угнова в Галичину лиш немногі, а з тих лиш одиниці сповнили свій обовязок і списали спомини. Славна історія IX. Угнівської Бригади, подібно як VI. Равської Бригади, які в початках в більшості складалися зі старшин, підстаршин і стрілецьтва походячого з Рава-руського політичного повіту, котрі повстали з оперуючих тут груп відтинка Угнів, групи Грещака, групи Клея і Головінського, жде історика. Отсим нашим оглядом, як і дальшим хочемо працю історика облекшити.

З побуту в Тульщині

Написав: С. Гайдучок.

На пропале зіставляла мене 4. золочівська бригада з початком січня 1919 р. з тифозниками в Шпикові. Не дуже брав я собі це до серця. Я мав такі ситуації і над Сочєю колись. І хоча І. корпус У. Г. А. ще сотку хорих мені зіставив, в роспуку я не попадав. Бо щож можна зробити понад те, що чоловік може.

За півтора місяця хорі виздоровлювали і вмирили. Легким коштом вирвався Дмитро Паліїв від тифозної смерті, тяжче приходилося отаманові Яквертові, якого чура обікрав і втік і т. п. За цілий час переїздила одна лише якась галицька делегація з червоними стрічками до Винниці. Зі мною нерадо говорила. Сиротою сидів повстанський отаман і тільки діла мав, що вощі бив та большевицька патруля вскочила. Звернувши кріс мені в груди випитувала хорих, чи дбаю за них.

А там в містечку люди самогон пили, ковбаси з решитиною продавали, батюшка пізною ніччю мусів померших хоронити. Поляк — директор цукроварні тихцем подався на Проскурів, а робітники стали головою свого комітету продукувати цукор. Ну й продукція була! Жовтий пісок-цукор приходився в коштах продукції 1000 карбованців за фунт тоді, як в містечку по 50 карбованців за фунт можна було цілими пудами купувати. Дотого біленький.

А ми з четарем Кравчуком, що вже виздоровів, тільки й клопоту мали, що наших дві сотні хорих.

Врешті остало їх 25 і тоді ми переїхали оба в Тульчин, обговорили з сотником Рудницьким наше незavidне положення, а з днем 17. II. переїхали туди з хорими і здали їх в його запасну лічницю та остали в ній на службі.

Про Тульчин в мене ще за свіжої памяти ось що записане: Розлізле містечко на Поділлі, 15 верств від славного Брацлава. Подібне до всіх інших заєбручанських містечок Поділля. Посеред обох ставків, серед бруду і сміття тулить до 20.000 мешканців. Був колись винокурний завод (горальня), стояв стрілецький кубанський полк, в палатах Потоцького пробував і славний вояка Суворов. Та все минуло. Під цю хвилю: запасна лічниця II. ГК, держиться ще український союз кооператив, українська гімназія тай красноармійці не змогли вибити на ново на містечку російського пятна. Навіть євреї (жид слово за Збручем обидливе) по українськи говорять.

Ми з Кравчуком стали кватирою у лісничого Николаєнка над ставом біля передмістя Нестерварки. Сам Николаєнко вже з третьою жінкою з ряду жив і ця його перед Великоднем покинула, чим він не дуже журился. Сам він дещо хорував, приходилося мені йому пораду давати, бо аніруш не міг вже потрапити пальцем до кінчика носа.

Службу приємно робилося в лічниці, яку провадив придніпрянець лікар Дринько з Ананієва.

Лічниця повстала з 1. I. 1920 р. Оснував її II. Г. К. а отаман Льонер шеф штабу II. Г. К. за час свого побуту нею піклувався. На команданта її зіставив сотника Івана Рудницького.

Ми застали хорих на ліжках, кімнати опалені, ліків і лікарської опіки доволі. До того дещо і я здав з мого санітарного матеріялу. З галичан робив ще там службу Др. А. Гаврилюк. Крім санітарів галичан були ще сестри жалібниці, в перевазі жидівки. Виздоровці відходили до частин відживлені і добре одягнені.

Треба піднести, що доколичне селянство не забувало про галицьку лічницю. Всі збірки з різних „тижнів фронту“ в збіжі, крупах, муці це все звозили для хорих. Чого не хотіли дати большевикам, це радо давали нашим хорим. На збірки виїздив мабуть інженір Погорецький. З часом стали большевики в лічницю насилати своїх хорих (ранених обмаль). Ту в містечку стояв штаб 44 большевицької дивізії, яка стояла фронтом в околицях Жмеринки. Хірургічні випадки приміщувано в земській лічниці, куди то й пішов і старший десятник Підгайний з мого лазарету в 4 бригаді. Ще за великої війни був вишколений в хірургічній допомозі. В самій лічниці були хорі на різні заразливі недуги не виключаючи віспи і скарлятини.

Щось 25 тяжких хірургічних випадків відосладо до Одеси перед Великоднем. Відвозив їх санітар Юра Гнатюк-Гуцул, що весь час у мене повнив службу. В Одесі стрівуся він з лікарем Матуляком, колись санітарним шефом 4 бригади. Послідний провадив галицьку лічницю.

Життя в містечку плило доволі супокійно. Дав кілька вистав театр і червоношличники гайдамаки, яких влучено в 44. дивізію, заспівали „Ще не вмерла“. Небавом їх нестало бо дивізія їх розділила в різні частини. Судили прилюдним судом спекулянтів, засуджуючи їх на примусові роботи. Розліплювали агітаційні большевицькі часописи по місті, ми діставали галицьку червону літературу, я навіть старався пізнати тези III. Інтернаціоналу і не припадали мені вони до вподоби. Уладжували „суботники“ і „недільники“. Воно відбувалося так, що в суботу виганяли до спільної праці всіх жидів замітати, а в неділю християн рубати дрова. За деревом далеко не шукали, а зрубували в поблизькім парку. Так вчили спільноти праці.

В сусідній кімнаті (нас мешкало трьох в одній: я, Кравчук і Лев Крушельницький, що дальше аптикарював але вже в запасній лічниці) замешкав десь з початком березня новий комісар дивізії. Це був жид з Уманя й держав біля себе як шпіона 12-літнього хлопчину, що радо запускався в розмову з колишньою моєю обслу-

гою, що їх двох мешкало на лісничівці. Ті однак вміли держати язик за зубами. Мабуть перестеріг їх Данило, служачий на лісничівці, що то нам сповідав прерізні історії з повстань на Брацлавщині. З часта ходили ми на базар за салом чи тютюном. Дядьки брали лишень гривні і карбованці. Кепкували собі з большевицьких міліонів.

Між тим в відносинах до большевиків щось псувалося. Села почали повставати. Вже при кінці березня була карна експедиція большевиків на село Холодівку. До нас в містечко доходили глухі постріли армат. Як оповідали, то селяни перед атакою кавалерії повитягали довкруги села берони і плуги аби боронитися. По односторонній стрілянині напали большевики на село контрибуцію півтора міліона карбованців.

З приходом весни робилося в воздуху якось таємно. В брацлавських лісах крилися повстанці. Большевиків викурив з Немирова повстанець Голуб, в районі Вороновиці страшив своєю кавалерією Боровий (він свого часу під Львовом служив старшиною в 4. золоч. бригаді), а потіху мали ми, як в Тульчин завитав босий штаб 60. большевицької дивізії. В Гайсині роззув їх Волинець. Це було вже в половині квітня. Кількох полонених поляків щодня виводили большевики на прохід через місто, мабуть більш для насміху. Полонені були босі, тільки в штанах і сорочці. Від них довідався я, що вони з армії Галера.

В тому часі впоминався телефонічно за мною II. корпус аби я негайно їхав до Бершаді, де я мав обіймати службу в бригаді УСС. В мене охоти великої вже не було опинитися навіть при УСС (приділу до них в часі світової війни бажалось і я мордував своїми листами в тій справі не раз проф. Боберського) а сотник Рудницький заповнив корпус, ще я йому конечно потрібний.

Переходив через Тульчин I. корпус на фронт, сформований вже на II. галицьку червону бригаду. Частина робила добре вражіння. В часі відпочинку я стрівнувся з багатьома знакомими. Дехто був комісарем. Навіть зі шкільних товаришів.

От так говорю з Федом Вишиваним, говоримо щиро аж тут він до мене:

„Перестань бо ось надходить П. — Ну і що? — питаю? — Та він комісар куріня.

Всі ми три товариші зі шкільної лавки! Що за взаємне недовіря! Всеж таки я нездержався і вже в розмові з комісарем став кепкувати собі з його чину. Був в тій бригаді і мій чура, що так ганебно мене покинув в Шпиківі зі страху перед большевиками. Та нічого не міг я для нього тепер зробити.

В кілька днів пізніше поїхали ми з Кравчуком до Немирова. Мені треба було відвідати гріб жінки і поправити його. Дивувалися селяни, що ми „галичани“ так спокійно їздили і то без крісів. В Немирові заквартирувалися ми в жидів знайомих Кравчука. Жиди мали зорганізовану свою охорону і в ночі викрикували і вистукували проганяючи тим чином бандитів. В замку графині

містилася українська гімназія. Учні професорам платили харчами. Влади жадної не було в Немирові, а на православному кладовищі показували нам могилу „Насті“, яка позбавила себе життя. Вона якийсь час трясла Немировом. Та про неї вже другі писали. — Цвинтар галичан вже зелених муравою а я дав щось сто царських рублів сусіднім хлопцям, аби піклувалися могилами. Знайомі наші ходили в сукнах пороблених з мішків. Без пригод ми вернулися в Тульчин.

Кравчук відтак приніс звідкись вістку, що постанця Ляховича, що то вчинив був погром в Печарі, вбили в Вороновиці і його тіло обвозять по містечках на показ. — Про нього оповідали, що це бувший царський хорунжий, якому витяли були большевики генеральські лампаси на стег-

Ситуація

з початком марта 1919 р.

Ситуація з початком марта 1919 р.

З технічних причин не могли ми помістити цієї ситуаційної карти у статті ген. В. Курмановича «Відворот У. Г. А. за Збруч» в ч. 5. Л. Ч. К. Подаємо її додатково на цьому місці. Вона представляє боеву ситуацію перед відворотом У. Г. А. за Збруч.

нах. Одно і друге поголоски, тож не подаю цього за правду.

Відбули ми Великдень. Зібрались усі здорові в палаті, промовив теплими словами Рудницький, заспівали „Ще не вмерла Україна“ і розійшлися ждучи на непевне, бо повстання вже висіло у воздуху.

Десь в тім часі на вимогу населення большевицька команда дозволила Др. Дринькові і мені поглянути в большевицьку місцеву тюрму і провірити відносини. — Тюрма містилася в одній кімнаті касарень біля нашої лічниці. Яких 30 люда містилося в ній. Хорі на тиф всуміш зі здоровими. Жінки разом з дітьми і чоловіками. Бруд і нехлюйство. Було там й двох Галичан: булав-

ний Юревич родом з Помор'ян і якийсь міліціонер Михальський. Чи наша контрола допомогла, не знаю. І ще одну вимогу населення дивізія сповнила.

В церкві було заборонено дзвонити, бо це перешкаджало дивізіонній радіостанції. Міщани вислали делегацію до командування і воно дало дозвіл дзвонити на Великдень.

А раз на ярмарку нашим дядькам не повезло. Большевики, яким потрібно було коней, взялися виповнювати свій клич „граби награблене“. Окружили ярмарок і позабирали найліпші коні. Не було що робити. Запрягався дядько з жінкою в ший тай тягнули віз до дому.

Коло 24. квітня почалися труси між Галичанами. Та ті скорше пронюхали. Розбрилися по доколичних дядьках. Часть сиділа в брацлавському лісі. — Мало нас остало в самому містечку, часть обслуги і хорі. Рудницький також виїхав з кількома фірами в напрямі на Брацлав.

Четаря Кравчука перевіз нічку слуга лісничого Данило на другий бік ставу до Нестерварки. Крушельницький приніс з аптеки лічниці ведро спирту на нашу квартиру побоюючись, аби большевики як туди впадуть на ревізію не попилися та не наробили бешкету між хорими.

Вечером 25. IV. прийшли на квартиру до мене з ревізією десь коло години 9. чотири червоноармійці з крісами, а між ними їх командант, який свого часу хотів конечно в мене закватируватися а я його не впустив.

Питають хто мешкає. Кажу нас двох і Кравчук, що поїхав за набором в Вапнярку і ще не вернув!

Попросили закурити і посідали, курять мій „Месаксуді“ тай випитують чи ми старшини. В просторій кімнаті півтемно, біліє під зеркалом череп голови, яку я з собою возив. Бачу, що звернули на неї увагу, та якось ніяково їм зробилося. А я потерпаю, аби не заглянули в кути бутлі зі спиртом. Та мабуть їх добрий тютюн більше заінтересував. Вже вмовляють в нас, що ми старшини. Не помагають вияснення, що я молодший врач, а Крушельницький „помошнік“ аптекаря. Один з них вийшов у кімнату комісара і чуємо висказане піднесеним голосом „що він певно вже наш як поїхав у Вапнярку“.

А тютюну мало що остало і дальше в нас втирають, що ми старшини. Тоді я вже визвірився: „Маєте брати нас з собою то беріть, а ні то забирайтеся мені з хати. Я завтра маю службу при хорих і потребу спати“.

Мій піднесений голос поділав на них. Мабуть задивувало їх, що я мав відвагу крикнути до них а може не мали приказу арештувати. Забралися. Ходили ми з Дриньком до санітарного шефа дивізії в справі евакуації. Він нас туди закликав та нічого з того путнього не виходило, бо він казав нам старатися за підводи для хорих.

Крутилися загадочні дядьки з байдужим на вид лицем а все вибирали дорогу вздовж телефонічних ліній.

Знов заскочили нас усіх в лічниці при обіді. Окружили його жидівськими недоростками з крісами. Попровадили нас в „особое відділення“. Частину нас випустили а коло 30 люда забрали до Вапнярки. В тому „відділеню“ якісь з вигляду молоді студенти розпитували нас по українськи і записували.

А ми вже ранком довідалися, що Юревича і Михальського чека в ночі розстріляла і біля в'язниці похоронила. Все в большевиків було готове в дорогу а ми все мали наших хорих. Дринько перестав показуватися в лічниці.

Якось навіть на 1. травня не відбувся ні „суботник“ ні комуністичне свято, до якого ніби готувалися про людське око. Готові були большевики до відвороту та мабуть фалшива телеграма їх здержала.

В ясну повну синяви неділю 2. травня ранком збудив нас перший гарматній стріл. Котра година була, годі сказати, бо большевики своїм указом пересунули були вперед (дійсно добрий винахід, ранше йшлося спати але ранше вставалося).

Вдарил друга, десята граната, а все перед командою дивізії. Нагло затарахкотіли скоростріли навкруги міста, а по кількох хвилях неслися на конях чорношличники з грімким „Слава“ і рубали все втікаюче на вулиці. Казкові постаті. Рукави позакочувані як до роботи, кремезні, жилаві обсмалені вітром.

Розбуджені большевики й не пробували боронитися. Полишали авта, підводи й втікали в сторону Журавлівки. Наш сусід комісар таки крізь вікно спасався. На улиці валялося кілька потятих шаблями большевиків.

В нашій лічниці начальник штабу повстанців інформує нас, що вони наступають рівночасно на Вапнярку й Кристинопіль. Не знали, що в тому часі Волинець наступав з другого боку на Тульчин. Тож мало що взаємно до себе не стріляли. Вони самі з групи Павленка а Волинець з Галичанами йшов на Тульчин не порозумівшись з ними.

Скоростріли дальше бють за містом. Відозвалася большевицька артилерія з Копіївки. Їх частини, що подаються з жмеринського фронту, вступають в бій.

З хорих остало всього яких двацять решта подалися до повстанців. Обслуга теж. Я вернувся на квартиру, бій продовжувався. В якій шів години входить якась панунця.

— „Знаєте пане доктор там на місті ранений Галичанин лежить. А чи можна папіроску“. Прощу, бере закурює й сідає. Хоч я хочу йти до раненого зачинає оповідати, як то билися в місті, що вона Галичанка родом з Рогатинщини. Зветься Цимбаліста. З батьком виїхала до Росії, покінчила ту вищепочаткову школу.

Бачу, що тут криється якась штучка, напіраю, аби тільки йти до раненого. Може по годині ми пішли. — Та там навіть сліду крови не було.

За це в місті тихо як в гробі. Швиденько вона мене попрощала а я подався знову до лічниці і стрінувся з відділом кавалерії Котовського.

Зрозумів я чому панунця шукала за мною. Вона вже ревно сповняла свою службу.

— А ви з якої частини? — питає мене якийсь з кавалеристів. — З галицької лічниць, що тут міститься. — Поговорив щось з другими й поїхали даліше.

Непевно в місті до вечора, а ніччу хорих обібрали до сорочки. Казали хорі, що це большевики зробили. Могли так само зробити і місцеві.

Третього травня большевики забралися. Отавили сильніші стежі в місті, яке їх мусіло прохарчувати. Тай ці забралися за день.

Довго місто ждало хто прийде. В два дні по відступі большевицьких стеж появилася польська стежа від сторони Нестерварки і завернула. Аж на п'ятий день прийшов курінь польської піхоти й батерія. Ніхто їх не витав. Вони почувалися чужо. Повертало богато Галичан в місто. Кравчук мало що не пішов на другий світ. Його большевицька погоня арештувала в Немирові. Перевезли до Брацлава, де в тюрмі вижидав смерти.

В смертну ніч визволив його Голуб зі своїм відділом. Комісаря жидка, з нашої таки Сокальщини, повстанці втопили в Бузі.

А відношення населення до Поляків? — Якесь зимно здержливе а між собою говорили, по Поляки не довго втримаються.

Повернувся й Рудницький. Лічницю з інвентарем здав Полякам, як того вимагали, хорих перевезли до земської лічниць. Розстріляних черезвичайкою хоронили ми при здвизі людей цілого міста. Навіть лікар-шеф 44. большевицької дивізії був на похоронах. Видко і йому не хотілося евакуювати. Польські вояки німо приглядалися тим похоронам.

Кипів бій під Тростянцем і Ободівкою кілька днів. Вапнярка переходила з рук до рук.

Нас Галичан кликали афішами рееструватися, і казали нам, що йдемо до армії Петлюри.

Так і покінчився наш побут в Тульчині, бо різні дороги ми з нього вибрали.

Історія 8-ої Галицької Бригади

(давнішої „Групи Рудки“ або „Групи Гофмана“).

Написав: *Д-р Іван Карпинець.*

III.

ВІД ТРАВНЕВОГО ВІДВОРОТУ ДО ПЕРЕХОДУ ЗА ЗБРУЧ (15. V.—17. VII. 1919).

(Продовження).

Операції польських частин в другій половині квітня. До погіршення загальної ситуації У. Г. А. в другій половині квітня причинилися й успішні операції польських частин, які вони підпримали, починаючи від 15. квітня, на фронті коло Львова; ця їх акція мала на цілі відтиснути українські частини настільки далеко від Львова, щоби українська артилерія вже не могла острілювати міста. І це їм вдалося. Першим їх кроком у тому напрямі був наступ на бригаду отамана Тінкля в днях 15. і 16. квітня, отже якраз на другий день по „дрогобицькім повстанню“. Бригада Тінкля, з браку достаточної кількості резерв, не змогла, мимо хоробрости й посвяти самого отамана Тінкля, зліквідувати успіхів поляків, які задержали здобуті становища а передусім Чортівську Скалу коло Львова¹⁾.

Заохочені успіхом, підприняли поляки кілька днів пізніше, бо на самі українські Великодні Свята, дня 19. і 20. квітня, новий наступ, а саме на бригади: 6. Вольфа й 7. Бізанца, що сусідувала з „Групою Рудки“. До цього приготувалися вони старанно. Головний удар мав виконати полк познанців, що займав становище напроти „Групи Рудки“, а який числив понад 2.000 людей. Тому стягнуто познанців з рудецького відтинку в ночі на 17. квітня та сконцентровано їх між Городком

і Любінем. Їх становища заняла група полк. Яроша (I. і II./14. п. п., II./10. п. п. і II./28. п. п.). Про цю зміну команда „Групи Рудки“ нічого не знала; це наглядно показує, якою нездарною була розвідка групи й цілої У. Г. А. Наступ на обі українські бригади розпочався 19. квітня, на телеграфічний сигнал „Язда“ й мав поважні успіхи та продовжувався й слідуєного дня. (Hupert: „Walki...“ 249).

Здається, що ще 19. квітня, на приказ команди III. Гал. Корпусу стягнула команда „Групи Рудки“ зі свого фронту I. курінь пор. Тарнавського й відіслала його до розпорядимости команди 7. Бригади. Курінь скорим походом дістався до Щирця, звідки потягом заїхав в околиці Глинної-Наварії, яку по невеликих боях легко опанував і осягнув первісні становища полку сот. Волощука, який поляки розбили. На цих становищах залишився курінь з 10 днів, аж доки полк сот. Волощука не зреорганізувався. Тоді курінь стягнуто зі становищ, завагоновано й завезено до села Добрян коло Стрия, де залишився кілька днів, як резерва для особливих потреб. (На основі рукопису п. мец. Антона Тарнавського).

В ліквідації польського наступу на бригаду Бізанца взяв участь і панцирний поїзд ч. 2., під командою ч. Швеця. Панцирник якраз в ході польського наступу вернув з Дрогобича, куди їздив ліквідувати „повстання“. Залого панцирника по-

¹⁾ На основі ситуаційних звідомлень укр. генер. штабу.

більшив у Щирці чет. Верхола зі своїм скоро- стрільним відділом, якого команда 7. Бригади за- раз стягнула зі становищ в Мальованці, де 7. Бри- гада стикалася з „Групою Рудки“. Панцирний по- їзд, що несподівано для поляків з'явився на фрон- ті (вони знали, що панцирник в Дрогобичі), за- вдав у двобою одному польському куріневи тяж- кі втрати. Зі залоги панцирника було кількох во- яків легко ранених а поміж ними й чет. Швець. (На основі інформацій п. Омеляна Верхоли).

Серія польських наступів під Львовом закінчи- лася ударом на 4. Бригаду Шухевича, яку також відтиснули значно від Львова; це сталося в днях 29—30 квітня.

Крім цих більших акцій під Львовом, опрацьо- вували ще поляки плян акції на Самбір, що мала розпочатися на сигнал „Блото“, але до неї не прийшло (Hupert: „Walki..“ 249).

Ці польські наступи, підпринимані льокальни- ми силами, характеристичні тим, що мали знач- ний успіх, та що командантам українських бри- гад тільки з великим трудом удавалося повздер- жати натиск, та с'як-так зліпити фронт. Перебіг цих акцій повинен був стати спонукою до того, щоби на фронті найшлися всі здорові люди зі запілля, які сиділи там непотрібно по різних ко- мандах і установах та творили тільки чинник роз- кладу й деморалізації самого запілля і фронту. Бож прецінь це були кпини, щоби в тому часі на фронті було якраз стільки людей, що ними мож- на було тільки з тяжкою бідою обсадити **тільки кордоново** деякі важніші становища; про обса- дження фронту в глибину не можна було тоді на- віть думати, бо не було ніяких резерв. Бо якої там сотні чи розбитого в боях куреня, який ре- організувався, не можна прецінь поважно раху- вати резервою для відтинка фронту, що числив з 20 або й більше кілометрів! Запасних частин повинно бути два рази стільки, що в першій лінії, а принайменше стільки само.

Скільки українського війська в половині квітня 1919 р. Як ми вже зазначили, кордонове обсадження фронту було слабе, бо фронт був довгий а війська мало. Українсько-польський фронт в Галичині, починаючи на півночі від ріки Буг, через Довгобичів, Белз, Магерів, Львів, Дро- здовичі аж по Хирів, числив 240 км., а в продов- женню до Лупкова ще дальших 60 км., разом 300 км. (Hupert: „Zajęcie Małopolski.“ 39). До об- сади такої довгої лінії треба було багато війська. Нажаль ми не маємо даних українських відносно чисельности Галицької Армії. Мусимо опертися тільки на тім, що подає Гуперт. Отже він пише, що боевий стан У. Г. А. дня 17. квітня, на основі Тайного Денника ген. Павленка ч. 27., виносив: 910 старшин, 37.057 вояків, разом 37.067 людей, 553 скоростріль, 201 гармат, 4 панцирні поїзди й 39 самоходів (63 і пів куренів, 7 швадронів, 40 батерій), а харчевий стан виносив: 1.412 старшин і 53.224 вояків, разом 54.636 людей. („Walki..“ 241). З цього виходилоб, що на 1 км. було около 123 вояків - боевиків, більше як 1 скоростріль і менше, як 1 гармата, або 1 курінь займав ста- новища довжиною около 4 і пів км. а одна бате-

рія припадала на відтинок около 7 і пів км. доз- гий, при чому курінь виносив би около 550 лю- дей а батерія 5 гармат. Річ природна, що така слаба обсада фронту була невистарчаюча й з бра- ку запасних частин тріскала за невеликим навіть ударом. Вправді подібний стан був і по польсь- ким боці (про чисельність їх армії буде ще мова), однак поляки перевищали українців умінням ма- неврувати своїми частинами, перекидаючи їх з мі- сця на місце у відповідну хвилю а при цьому ста- вали їм у поміч залізниця, здовж яких розвивали вони свої відтинки, та яких трималися цілою си- лою. Тому, щоби вирівнати недостачі, мусів би український фронт бути два рази так чисельно обсаджений, як польський. Та тимчасом саме то- ді, коли поляки збирали сили до цілковитого зни- щення У. Г. А., сили українського фронту стали скоро зменшуватися. А причина цього? Дезерції, пошести, кроваві втрати, та брак доповнень із запілля, так у людях, як і в воєнним знаряддю, виеквіпуванню і т. д.

Коли сили українського фронту стали так ско- ро зменшуватися, то зате запілля було горою! Самі здорові, придатні до бою, добре відживлені, убрані й узброєні люди, які нічого не робили, а яких число доходило щось до 50.000 людей! (Павленко: „Укр. польська війна“. ст. 61). І цих галапасів ніяка сила не могла стягнути на фронт, бо всі запільні команди підлягали ріжним Секре- таріатам і Начальна Команда нічого не могла вді- яти. От що пише про це ген. Павленко: „**Ми хотіли злити запілля з фронтом в один мілітарний апарат**, щоби цим піднести відпорність фронто- вих частин. **Нажаль, це було переведене лише з формального боку**“ („Українсько-польська вій- на“, 61; підчеркнення мое І. К.). Отож зі запільним балаганом не вдалося нічого зробити! Начальна Команда аж до часів ген. Грекова не могла ні- чого зі запілля витягнути.

Дезерції, упадок духа Армії. Починаючи від березневого нещастя, стали вояки з фронтових частин втікати що раз більше й більше. А коли вже надійшли гарні, весняні дні, та дороги ви- сохли, ці дезерції прибрали масовий характер. Їх причина: 1) Брак достачної скількості старшин у фронтових частинах; 2) брак достаточного за- осмотрення стрільцтва в одержу, обуву й біля; 3) моральна депресія наслідком а) постійних про- граних, не так з вини стрільцтва, як вищої ко- манди, б) вічного перебування на фронті, без змі- ни, коли багато здорових людей сиділо в запіл- лю, про що фронтовики знали, в) брак якого не- будь виріжнення й нагороди за труди й г) без- виглядність боротьби; 4) ворожа агітація; 5) брак карних санкцій; вояк був певний, що вдасть- ся йому легко скритися, а як і винайдуть його, то не буде за це тяжко покутувати. Ген. Павленко не рішився запровадити кару смерти за дезер- тирство. От що він сам про це пише: „...Від де- зертирства й хороб армія все меншала. На засі- данні окремої комісії я не відмовлявся від заве- дення найвищої кари в більше широких розмірах, але вважав таку кару надто жорстокою й запро- понував старий, „козацький звичай“. Мені на це

не дали остаточної відповіді й тим благословили розвинення гангренених м'язів. Пізніше життя взяло гору: місцеві команданти, не питаючися наказів, карали винних „по козацькому“. Начальна Команда робила вигляд, немов вона про це нічого не знала“. А далше додає: „Закономірність, що панувала в галицькім страшинськім корпусі, і почуття відповідальности за присуд, зробили з наших полевих судів апарат, який не відповідав вимогам часу“. („Українсько-польська війна“, 64). І шойно тоді, коли вже ситуація була не до опанування, бо ледви на кілька днів перед катастрофою на фронті, зачали полеві суди видавати присуди смерті, які й виконувано, а преса подавала про це звітлення, щоби хоч в цей спосіб спинити дезерцію. Відомість про кілька перших присудів подав офіційний часопис „Республіка“ в 75. числі з 3. травня, 1919 р. Але це вже не допомогло!

До деморалізації стрілецтва причинився у великій мірі брак достаточної скількості старшин на фронті та надмір їх у запілля, де ще до того добре забавлялися. Дійшло до того, що командант панцирного поїзду ч. 2. чет. Швець, здається за тихою згодою свого тодішнього зверхника, от. Бізанца, поїхав разом з чет. Верховолю, командантом полку піхоти 7. Бригади, сот. Волощакком, командантом батерії пор. (чи сот.) Олексієм, та з лікарем Олексієм, яких забрав на свій панцирник, до Стрия, щоби силою забрати трохи старшин з каварень на фронт. Це було в неділю пополудні, здається десь у квітні. Остаточ-но скінчилося це на демонстрації без наслідків, але сам факт такої поїздки став голосний. (На основі інформацій п. Ом. Верхоли).

Про надмір старшин поза фронтом, в Стрию, та про приїзд панцирника по старшин, згадує й ген. Павленко, описуючи свій побут в Стрию, так: „...Навідався я також і до старшинської „столової“. Все виглядало цілком пристійно, **але надто.. людно.** Я звернув увагу кого слід на велику кількість старшин. Це не було ні для кого таємницею: саме передтим командант бронепотягу, що довго чекав на старшинські пополнення із Стрия, зявився до тоїж „столової“ із „стійковим“, вибрав собі потрібну кількість старшин і.. відїхав. Я й полк. Курманович просто не знали, як бути з таким „переможцем“. („Укр.-поль. війна“, 63; підкреслення моє І. К.). Цей епізод характеризує, як не мож краще, тодішній час.

Клопіт із запіллям, наради, що-раз ближче до катастрофи. Армія на фронті розпливалася, падав її дух, а стрілецтво, що ще осталося на становищах, було обдерте, босе, без відповідного узброєння, перемучене, часто голодне й без надії на краще. Ніхто ним не журився, ані уряд ані суспільність. Запілля ані не думало про якунебудь поміч для фронту, бо жило тільки для себе. Ріжні люди робили ріжні інтереси. Політики й політикани кричали; по відбутих з кінцем березня й початком квітня ріжних зїздах ріжних партій, угрупувань, фахівців і нефаківців, що чигали на товсті посади й на наживу, шуміло в запілля як в улюю. А на цих ріжних зїздах ніхто не підніс

справи березневої катастрофи, та допомоги фронтови й Армії. Навіть на засіданнях Національної Ради нікому це до голови не прийшло. Не було в нас таких, як у поляків Скарбек, чи інші, про що ми згадали в березневім числі. Військові й цивільні установи запілля тільки дармо тримали багато здорових людей, зброї та припасів. Військові команданти запілля аванзували відразу о кілька степенів, підчас коли з фронтовиків мало хто доступив вищого степеня. Поодинокі повіти запілля творили якби окремі республіки й нічим не хотіли допомогти фронтови, а уряд нічого не робив, щоби усунути такий ненормальний стан²⁾.

Начальна Команда, яка не мала влади над запіллям, хотіла змінити цей еґоїзм запілля дорогою конференцій з повітовими комісарями та виднішими політиками поодиноких повітів, та в цей спосіб видобути зі запілля поміч для фронту. Здається, що така перша конференція відбулася в Стрию з членами Національної Ради від Стрийщини, Самбірщини, Калущини та ін. А здається друга така конференція відбулася 27. квітня в о-сідку Н. К. Г. А. в Ходорові з представниками повітових комісарятів та діячів з повітів Рогатин, Підгайці, Бережани, Перемишляни й Жидачів.

Про конференцію в Стрию пише ген. Павленко так: „...На моє здивовання послали, що — як я це думав — мали би бути цілком в курсі військових подій, були дуже слабо поінформовані про положення“. („Укр.-поль. війна“, 63). Іншими словами, послали ані трохи не цікавилися фронтом і подіями на ньому!

Здається, що саме до тієї конференції в Стрию відноситься й згадка д-ра Андрія Чайковського, б. повітового комісаря Самбірського повіту, у його споминах, виданих п. з. „Чорні рядки“. Читаємо там таке: „... Було це у квітні 1919, якраз по прориві нашого фронту під Львовом, коли то аж Стрий був zagrożений. Тоді то до Стрия скликано зїзд усіх окружних командантів стрийського відтинку і політичних повітових представників. На тій нараді Павленко видався мені таким немічним та безрадним дідусем, що я не міг здивувити, як таку слабовиту людину можна ставити на таке важне становище. А ще більше немічним він показався у своїй промові, де він поставив до нас питання, чи вести нам далі війну, чи здатися на ласку ворога, бо далі війни серед тих обставин вести не можна, бо запілля відмовилося від усякої допомоги. Говорив крізь плач, а мене брала страшна лють за таке говорення. Команда, котра не може собі порадити з запіллям, не варта торби січки... Мене аж розпирила досада на таку генеральську балаканину і на такі звіти і я теж обїзався менше більше так: Приходите панове тепер радитися нас, коли наша справа над пропастью? Хтож тому всьому винен?! Певно не ми, а центральне правительство. Самі розвели ви за-

²⁾ На основі: 1. „Споминів“ Шухевича, 1. том; 2. Андрія Чайковського: „Чорні рядки“; — 3. тодішніх часописів (передусім „Республіки“); — 4. власних спостережень автора.

пілля і всіх комісарів, а тепер жалуетесь, що із запілля не маєте допомоги. Треба було кількох панів комісарів повісити, а певно, що того всього не булоб. Чого нас радитесь, чи вести далі війну? Ми тут можемо говорити лиш за наш відтинок, а не за весь фронт..." (стор. 93—94). Отже зі слів д-ра Чайковського виходить, що до цього катастрофального й злочинного стану в запілля причинилася передусім нездарність уряду й Начальної Команди. Нам здається, що вина лежала й по однім боці й по другім, і по стороні уряду й Начальної й по стороні повітових комісарів, окружних командантів, повітових діячів, послів, та цілої української суспільності (за певними, незначними винятками).

Друга нарада в Ходорові дня 27. квітня, мала, на основі звідомлення Пресової Кватири НКГА. такий перебіг. По промовах ген. Павленка й полковника Курмановича, в яких вони зясували положення, та між іншим візвали присутних відпоручників устроювати по селах народні віча, на яких взивано би весь нарід зі запілля до несення моральної й матеріальної помочі фронтови — отворилася дискусія на тему порушених ними справ. Обговорювано між іншим справу дизерції, матеріальний і моральний стан фронту й запілля, а вкінці й інші пекучі справи, яких полагодження мало би на цілі утворити взаємну звязь і додатний вплив запілля на фронт. Народи зїзду закінчено відчитанням відповідно до порушуваних справ уложених резолюцій. („Република“ ч. 73. з 30. IV. 1919., стор. 2).

Такі конференції, що кінчилися тільки пустою балаканиною й пустими резолюціями — причинялися ще більше до хаосу й замішання, бо їх учасники, видячи грізну ситуацію й зневірившись у провід, думали тільки за себе й своїх близьких а це ще більше деморалізувало окруження. Відомости про зміст ріжних промов на цих зібраннях доходили до поляків і вони довідувалися в цей спосіб, що в нас недобре, й ждали, аж доки гангрена не переїсть ще більше української суспільності, держави й Армії. А коли це сталося, тоді наступила хвиля їх удару.

Ще наради й проекти. Десь в цьому часі відбув надзвичайне засідання й Державний Секретаріят. На засіданні були присутні ген. Павленко, полк. Курманович, майор Бубела й полк. Ціріц. Про хід наради пише ген. Павленко так: „Я не заховував перед присутніми правдивого стану річей, бо я хотів мати конкретну відповідь шо до засобів боротьби в далеко більш ускладнених умовах. Мало чим порадували нас Бубеля й Ціріц. Все проєктване було паліативом (це є ліком, що помагає поволи, або на хвилю, І. К.). Була мова, наприклад, уживати старих набоїв (виробництво майстерень могло дійти лише до кілька десятків тисяч денно³⁾). Не відважувалися брати з села коней для важкої артилерії й кінноти, бо надходили полеві роботи. Черевики обіцяно

³⁾ Треба було й це перепровадити в діло; все ж по кілька десятків тисяч денно, хочби тільки протягом кількох днів можна було працювати, дало би $\frac{1}{2}$ — 1 мільона набоїв, а це при тодішніх умовах було вже досить багато. Кожний фронтовик був би дістав з 20-30 набоїв більше. І. К.

з Великої України. Гроші теж“. („Укр.-пол. війна“, 62).

В цьому часі й Наддніпряньська Армія находилася в скрутному положенні а її частини разом з урядом і всіми установами були скупчені коло міста Рівного на Волині. (Над Збручем стояли вже більшовики, проти яких виставив галицький уряд групу під командою от. Ляера). І Наддніпрянці відбували наради. На одній такій нараді був і ген. Павленко. Тоді говорилося там, що щоби ратувати положення, треба зліквідувати якийсь фронт. Наддніпрянці хотіли, щоби ліквідувати протипольський фронт, але це не сталося. (Павленко: „Укр.-п. війна“ 65).

Отже загально, ситуація У. Г. А. в тому часі (в другій половині квітня) після слів ген. Павленка представлялася так: „...Відношення Антанти до нашої справи гірко вразило цілу У. Г. А. Свідомо могутности держав - переможців, наша армія болоче переживала дипломатичний неуспіх. Політиканство в запілля, брак матеріальних засобів і звужування бльокади робило процес видужання неймовірно повільним. Ворог, дякуючи своїй ірриденті, знав про це все й, використовуючи свою перемогу в Парижі, навмисне відсунув перехід до рішучих чинів. Він готував нам комбінований психологічно-військовий удар“. („Укр.-п. війна“, 64).

Однак ще дальше орієнтація не на свої сили а на Антанту. Замість організувати оборону, (от хоч би тільки робити порядні окопи на фронті), замість поставити тверду руку на запілля й запровадити лад, говорилося, взивалося й... орієнтувалося на Антанту, а передусім на Францію, хоч було вже наглядним, що ця Франція — безапеляційно проти нас. Доказом такої викривленої думки, віри й надії є стаття О. Ковалевського в „Вільній Україні“, яку офіційна „Република“ передрукувала без застережень на першій сторінці в 66. числі з 19. квітня, 1919. р. В цій статті, що носить заголовок „Дві орієнтації“ (це є або на більшовиків або на Антанту — І. К.) читаємо при кінці таке: „... І треба визнати, що орієнтація на Антанту є найправильніша під нинішню хвилю. Зараз, коли провадиться боротьба з ворогами, необхідно одягнути й озброїти армію та поставити її в таке становище, щоби вона могла виконувати свої прямі завдання. Це може нам дати лише Антанта й тому, одкидаючи інші міркування, мусимо стреміти до негайної з нею згоди“ (стор. 2).

Такі вічні орієнтації й покладання надій на цю Антанту, паралізувало якунебудь працю через те, що давало тверду точку опертя нашим лінощам, байдужности й неробству. От Антанта нас визнасть, заборонить полякам з нами воювати, дасть нам все, чого тільки треба, а тоді буде... вільна Україна. Отже не треба працювати, не треба жертв! Бо як Антанта не допоможе, то й так все пропало, отже, шкода праці й тих жертв. Не думали тоді наші чільніші люди й загал, що якраз сильна воля й усильна, плянова праця, навіть проти волі Франції — можуть створити вільну Україну. Подібно ж було і з Туреч-

чиною, що двинулася з упадку проти волі Антанти.

Так менше-більше представлялася ситуація У. Г. А. й цілої З. О. У. Н. Р. від половини квітня по 1 травня 1919 р. Річ природна, що цей огляд тільки дуже побіжний, бо щоби його докладніше представити, треба би окремої праці. Про багато тогочасних явищ ми навіть не могли згадати.

Оцінка ситуації У. Г. А. полк. Гупертом. На закінчення цього власного огляду У. Г. А. перед травневою катастрофою, слід навести ще оцінку й положення У. Г. А., яку подав полк. Гуперт у своїй праці п. з. „Walki o Lwów“. Отже читаємо там: „... Українське військо росло безпереривно чисельно (? І. К.) в сили через побір новобранців, але рівночасно обнижалося шалено скоро його, і в початках війни не на високім ступені стояча внутрішня вартість. Ідейні люди находилися серед них тільки майже між інтелігентнішою частию дуже нечисленного старшинського корпусу; рядовики боролися нерадо, ведені часто охотою рабунків, при чому боялися страшенно боїв під Львовом. Їх команданти занадто втягалися в бої („Zaramiętywali się“) якраз в цьому напрямі й не ознайомлені достаточо зі загальною ситуацією, не використовували достаточо

можливостей в напрямі ближчій до Перемишля. Всіх рільників, а з них складалося укр. військо, тягнула весна до повороту до своїх загород, де ждала земля на управу. Супроти цього всього, укр. офензива в лютім і березні мала, на випадок корисного її висліду, захопити військо до витревалости й охоронити в цей спосіб армію від розкладу. Окуплена однак тепер великими втратами, не дала достаточо ефективного висліду, бо осягнена нею перерва залізничого тору була короткотривала, й для загалу вояків не представляла достаточо великого успіху. **Від тоді то моральний розклад укр. армії поступав скоро, зневіра у власні сили стала загальною, українське військо переставало бути спосібне до ініціативи“.** (Walki“, 241; підкреслення мое — І. К.).

Ця оцінка, перебільшена в перших реченнях, правдива в дальших. Передусім бистра і влучна там, де підкреслює зневіру У. Г. А. у власні сили, через що наступив застій на фронті з української сторони; У. Г. А. думала тільки відбиватися й боронитися, а не думала про переведення якихось операцій для знищення, чи обезсилення польських частин. Добровільно випустила з рук ініціативу, а це було вбійче для неї, як було й для кожної іншої армії.

(Далі буде).

З діяльності Т-ва Українських Січових Стрільців у Вінніпеґу.

Дня 18-го лютого 1934 року, о год. 3. пополудні відбулися звичайні загальні збори Укр. Січ. Стрільців ім. полк. Д. Вітовського у власній домівці при вул. Мекгреґор ч. 155, якими проводив Н. Урбанович, а секретарював О. Любчинський.

Засідання і сходини

Уступаюча Управа відбула 12 звичайних засідань. Сходин в цім часі відбулося 10.

Дебати і відчити

В порозумінню зі Старшиною Канад. Січової Організації відбулася дня 5. березня 1933 р. спільна дебата на тему: „Рішено, що кару смерти треба знести“. Афірмативну сторону заступали члени К. С. О., а негативну наші члени в складі п. Т. Стадника і Д. Микитюка. Як тема так і сама дискусія викликала була між присутніми велике заінтересовання. Виграла сторона афірмативна.

Відчитів, заходом членів Товариства, п. І. Савчука, учителя „Рідної Школи“ і п. Д. Микитюка відбулося чотири.

Спільна Вечера

Разом з нашими членкинями, які гуртуються в своїм окремім Т-ві ім. М. Рудницької, відбулася дня 25. лютого м. р. з нагоди засновання нашої організації Спільна Вечера - Річниця, на яку прибуло 20 делегатів і гостей. Чистий дохід з цієї річниці в квоті 10 дол. вислано до Старого Краю.

Базар

Наша організація разом з Канад. Українським Жіноцтвом, на чолі з панєю А. Йонкер, устроїла в березні м. р. спільний Базар, який мимо тяжкого сучасного безробіття закінчився гарним успіхом, бо приніс біля 100 долярів, з якого половину чистого зиску Управа призначила на допомогу Рідному Краєві. За цей успішний Базар належить щира подяка і признання Базаровому Комітетові а головно п. Елисаветі Брик і Марії Сивак.

Свячене

Завдяки нашим рухливим членкиням Жін. Товариства першого дня Великодних Свят о год. 11. передполуднем відбуто у власній домівці Стрільцьке Свячене. Того дня на зазив одного з членів Управи зложили члени разом з гостями 10. дол. на Українських Політичних Вязнів.

Річниця битви на Маківці

В цілі поширення традиції наших Визвольних Змагань і вшановання памяти 34. поляглих наших Героїв, Укр. Січових Стрільців, в славній битві на горі Маківці, відправилася в місцевій церкві, дня 30. квітня м. р. панахида за поляглих Борців, а по полудні в домівці Т-ва відбувся відчит Д. Микитюка на тему: „Битва У. С. С. на Маківці“. Після довшого вступу, у яким бесідник пе-

реказав про чини й історію, які попередили повстання У. С. С., розповів докладно про славу битву на горі Маківці в Тухольщині, яка відбулася 29. і 30. квітня і 1. травня 1915 р., підчас якої Укр. Січові Стрільці вкрилися безсмертною славою і уратували австрійський фронт 55. Дивізії XXV. корпусу від російського прориву.

Пікнік

Уступаюча Управа устроїла була дня 30. липня 1933 р. народну забаву „Пікнік“, який відбувся в гарній і здоровій місцевості за містом на „Морс Плейс“. Мимо непевної погоди пікнік приніс гарний успіх, бо узискано 25 дол. чистого зиску.

Концерт в честь Вітовського

Дня 15. жовтня вечером відбувся в салі Т-ва Читальні „Просвіти“ Свято-Концерт в честь трагічно згинувшого сотника У. С. С., а пізніше полковника Укр. Галицької Армії і першого міністра Військових Справ Зах. Укр. Республіки Д. Вітовського, якого імя носить наша організація. Цей концерт увінчався повним моральним успіхом. На сім Святі Д. Микитюк виголосив 40-хвилинний реферат, з якого присутні перший раз довідалися про ідейне життя, про геройські діла підчас Листопадового перевороту у Львові і про лицарську смерть в палаючій літаку сего нашого першого Вождя воскресної Укр. Галицької Армії Д. Вітовського.

По концерті відіграли з гарним успіхом діти „Рідної Школи“ при Читальні патріотичну штуку Левка Лепкого п. загол. „Сон Івасика“.

Заряд Читальні „Просвіти“ відступив своє сально задармо під се Свято, за що йому належить ся щира подяка.

Чайні Вечерки і Забави

Чайних Вечерків устроєно п'ять, з яких чистий дохід все був призначений на якусь народну ціль. як: допомога укр. виставі в Шикаго, на святочний дар О. Кобилянській та на фонд будови пам'ятника бл. п. Стецюка. Обовязки господинь на сих Вечерках повнили точно і старанно членкині нашого Жін. Т-ва ім. М. Рудницької.

В цілі придбання фондів на різні біжучі організаційні видатки і на допомогу Рідному Краєві устроювано що четверга і неділі (крім посту) для своїх членів і гостей товариські забави.

Співпраця з другими національними Товариствами

Наша Управа навязала з майже всіма націон. Т-вами тісні звязки і жие з ними в якнайкращих взаєминах.

Наш Амаг. Гурток відіграв в Інституті „Просвіти“, підчас Свята Державности, дня 26-го лютого 1933 р. з добрим успіхом „Козацькі Діти“, які повторено на запрошення п. Ст. Скобляка в Читальні „Просвіти“.

На припоручення Комітету Допомоги Укр. Виставі в Шикаго аматори відіграли в Інституті „Просвіти“, підчас спільного концерту на сю ціль, одноактівку „Перший голова Ревкому“.

Наше Т-во взяло участь у святкуванню Спільного Листопадового Свята.

Делегати нашої Організації беруть активну участь в Комітеті Оборони Політичних Вязнів.

Наш делегат на запрошення заряду Т-ва ім. Шевченка на Ст. Боніфас і в Трансконі виголосив підчас Листопадового Свята реферат про Листопадовий Зрив.

Допомога Рідному Краєві

З фінансового звіту збори довідалися, що за цей рік було 559 дол. обороту. З чистого зиску ухвалено і післано впрот на руки: 63 дол. на Укр. Інвалідів, 10 дол. для Політичних Вязнів і 5 дол. для Української Вистави в Шикаго.

Цьогорічна коляда принесла для Укр. Інвалідів 53.25 дол., а для Рідної Школи 11.85 дол. Всю цю коляду вислано прямо до Львова, з яким тримаємо сталий звязок.

Наша організація є членом-добродієм Укр. Інвалідів, яких членська грамота як члена-добродія виносить 100 дол. Дальше є членом Кооперат. „Червоної Калини“, Матірнього Т-ва „Просвіти“ і „Рідної Школи“ Львові.

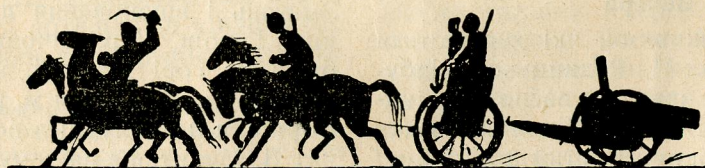
Наші члени мають п'ять уділів (шерів) у місцевій кооперативі „Норт-Винніпег Кооператива“, якої один уділ є 25.00 доларів.

З журналів і часописей передплачуємо: Літопис „Черв. Калини“, „Сурму“, „Укр. Націоналіст“, „Канад. Фармер“, „Укр. Голос“, „Новий Шлях“ і „Народне Слово“.

Редакція „Канад. Фармера“ помістила безплатно на сторінках свого часопису 24 різних оголошень і дописів нашого Т-ва, за що складаємо їй на сім місци щирю подяку.

На внесок члена контр. комісії Брика, уділено односторонньо абсолюторію старій Управі, а вибрано нову на рік 1934. в такому складі: голова Брик; м. голова, Матвійчина; писар Микитюк; скарбник, Любчинський, господар, Кошівка. В склад Контрольної Комісії ввійшли: Мединський, Грицина і Сивак.

О. Любчинський, секр. зборів.

Холодний Яр говорить

Написав *Юрій Горліс-Горський.*

(Продовження)

На другий день хлопчина пастушок, який гнав коло табору корови, сказав, що чув у монастирі шум багатьох голосів. Отаман висловив припущення, що то привів свій відділ Отаман Петренко, бо він передавав, що довго вже коло Прус та Михайлівки не удержиться і збирається до Холодного Яру.

Левадний, взявши ще п'ятнадцять козаків, пішов з двома ручними кулеметами на розвідку до монастиря.

Через якийсь час в напрямку монастиря розляглася стрілянина бодай із тисячі рушниць. Било кілька кулеметів. Рвалися гранати.

Розвинувши табор у бойовий лад підходимо лісом до монастиря і застаємо там лише сліди бою. На подвірі й між будівлями стояли і лежали перекинуті вози з кулеметами та бойовими припасами. Димили похідні кухні, у яких готовився обід. По всьому монастирі було розкидано повно вбитих і ранених червоноармійців.

Від упійманих в лісі нашою розвідкою червоноармійців та від Левадного, який небаром повернувся до монастиря, довідуємося, в чому справа.

2 бригада дивізії „внутрішньої служби“, яка тими днями прибула до Бобринської із Тамбовської губернії, дістала наказ стати гарнізоном у Мотриному монастирі і зайнятися „виловлюванням бандитів“ в околишних лісах. Бригада приїхала через Жаботин на підводах не затримуючись, через що спізнилося попередження нас про її наближення. Прибувши до монастиря, бригада, яка мала у свому складі до тисячі чоловіків, спокійно розташувалася там і стала готувати обід. Тимчасом „комісія“ оглядала приміщення у монастирі і робила „ревізії“ у черниці. Забрали у обох церквах з престолів дорогу утвар для Богослужень. Заявили сторожеві, який відмикав їм церкви, що поставлять до них вози з кіньми. Під час тих „оглядин“ знасилували у келіях декілька черниць, в тому числі стареньку малпообразну карличку, що мала усі шанси дожити віка дівцею.

Тим часом під монастир підійшов Левадний з своїми хлопцями. Побачивши з порослого корчачи валу, що діється у монастирі, розділив свій відділ по вісім чоловік з кулеметом і послав другу половину, щоби обійшовши лісом монастир відкрила по „товаришах“ вогонь з валу із сторони Жаботинської дороги. Коли злякані несподіванкою червоноармійці кинулися юрбою в протилежну сторону — зустрів їх звідси кулями і гранатами. Бригада відкрила безголкову стрілянину із рушниць і кулеметів, яка дезорієнтуючи червоноармійців в силах ворога, лише побільшила паніку. У висліді, бригада стративши до двохсот чоловіка, розбіглася у різні сторони в ліс через вали і необсаджений грушківський вихід.

Отаман сердиться і лає Левадного, що той не сповістив табору і не зачекав. Сім кулеметів, кіль-

касот покинутих рушниць, до сотні тисяч набоїв. це для нас неабиякий „подарунок“, але можна було ту бригаду оточити і винищити до ноги.

На штабовій бричці знаходимо забрані з церков річі і віддаємо їх черницям. В покинутій канцелярії знаходимо наказ штабу дивізії про заняття монастиря. У ньому, дивізійне командування радило бригадному, щоби занявши монастир не дозволяло червоноармійцям ходити в одиночку у околишні села, особливо в ночі, бо за відомостями, які подала бобринська Чека, у тих селах сильно розвинений політичний бандитизм.

Призначивши відділи виловлювати у лісі заблуканих між ярами червоноармійців, та виділивши сотню закопувати вбитих, штаб зібрався на нараду.

Постановлюєм перенести табор до монастиря і стягувати сили. Більшовицька дивізія, набравшись досвіду — може розпочати більш небезпечні для нас операції.

Монастир знов зажив життям воєнної фортеці. На дорогах у бік Жаботина та Грушківки були викопані легкі укріплення передової оборони. На випадок ворожого наступу, для сотень були визначені ділянки на валах. Левадний розмітив місця для кулеметів та мінометів. Села були повідомлені про відновлення порядку бойової збірки за великим дзвоном Мотриноного монастиря. Сама залога під цей час налічувала коло семисот чоловіка, але що дня прибувало поповнення.

У дальших селах понад Дніпром і в сторону Трилісів, де існувала вже „советская власть“, червоні переводили мобілізацію. Групи новобранців організовано виступали із сіл з червоними прапорами направляючись до Черкас чи Кам'янки. Та потім „збивалися з дороги“ і йшли до Холодного Яру. Деякі мали заготовлені потай жовто-блакитні прапори, які підносили на місце зірваних і знищених червоних. Деякі групи приводили із собою звязаних службовців военкоматів, що були вислані на переводження мобілізації. Дехто мав із собою зброю, але більшість треба було озброювати. Скоро — „подарованих“ червоною бригадою рушниць не вистарчило. Добули частину зброї із захованого в печерах під валами запасу. Для збільшення харчових запасів висиланий нами відділ забрав удень частину запасу цукру із Грушківської цукроварні, якого більшовики не мали змоги вивезти через близькість Холодного Яру. Забрали у цукроварні здібних під верх коней та кілька бричок під кулемети.

Коло трицяти кіннотчиків на кращих конях робили з Чорнотою дальші „прогульки“ переймати транспорти з „разв'юрсткою“. Приганяли до монастиря підводи з зерном, мукою, печеним хлібом, салом, курами, свинями, яйцями. Села, які здавали „разв'юрстку“, самі сповіщали нас, коли та по якій дорозі буде виїзджати транспорт. Збирали та охороняли „разв'юрстку“ службовці

і червоноармійці „Продкомів“, здебільшого жидки, боєздатність яких була нижче всякої критики.

Одного ранку прибув Петренко із трьомастами Прусівчан та Михайлівчан. Привів із собою п'ять кам'янських чекістів, яких його хлопці спіймали десь під Райгородом.

Користаючи з „мирних“ покищо днів — натискаю на свої осаульські обов'язки. Завів реєстри козаків, які на випадок виступу мали переховуватися у безпечному місці. Перевів реєстрацію старшин та підстаршин, яких у Чигиринських селах був здивовуючо великий відсоток. Залога збільшилася до двох тисяч чоловіка, хоч основна маса холодноярських селян перебувала ще вдома.

Одного дня, передова застава з Грушківської дороги привела до монастиря селянина із Кам'янки, який ніс пакет до штабу Холодного Яру із... Кам'янської Чека. Коли „парламентарові“ розв'язали в келії очі — пізнаємо бідного дядька, що під час першого побуту у Кам'янці носив там жидам воду. Він освідчив, що начальник Чека наказав здати пакет самому Отаманові Деркачові під росписку, інакше його по повероті розстріляють.

У пакеті відозва-наказ підписана повноважним представником Московської ВЧК на Правобережній Україні, який очевидно прибув до Кам'янки

знайомитися з положенням на Чигиринщині. Зверху грубими літерами надруковано: „Холодному Яру — безпощадний красний терор!“ Далше йшло вилічування всіх наших гріхів перед „рабоче-крестьянскою саветскою властю“ та запевнювання, що вона є милостива. Тих, хто признає свою помилку, кається і йде з нею проти „іностранный-петлюровскою буржуазі“ — вона прощає і дарує їм життя.

Закінчувалася відозва категоричним наказом до трьох днів скласти зброю і зголоситися усім „на амністію“ до кам'янської Чека. В противному разі всі будемо знищені, а непокірні села спалені.

Селянин, діставши „за службу“ обід і добру чарку, оповів боязливо озирючися, що сьогодні вранці, Чека, настроивши на списи відрубані голови двох пійманих в Косарах холодноярців — поставили їх на переїзді на грушківській дорозі, що вела до Холодного Яру. До списів прив'язані таблички з написами: „Холодному Яру — безпощадний красний терор!“ та: „ето ждьот всех бандітов!“ Здогадуємося, що це голови двох наших хлопців із Косар, які три дні тому відпросилися піти вночі побачитися з батьками і не вернулися.

(Далі буде).

ПОСМЕРТНІ ЗГАДКИ

ВАСИЛЬ ТАРНАВСЬКИЙ
хорунжий У. Г. А.

24. І. ц. р. умер Василь Тарнавський, б. хорунжий У. Г. А., директор Повітового Союзу Кооператив у Борщеві.

Покійний уродився в селянській сім'ї в Мушкатівці, борщівського повіту, 13. ІІ. 1898 р. Після закінчення народньої школи вчиться в укр. гімназії в Станиславові, де й кінчить з відзначенням четверту класу. Світова війна перериває дальшу науку. Як сімнадцятилітній юнак вступає Покійний у ряди УСС-ів. Бере активну участь у останніх Визвольних Змаганнях, бореться під Льво-

вом, опісля ж остається вірним і щирим борцем за свободу Рідного Краю аж до останніх днів існування У. Г. А. Попавши в польський полон, дістається в табор у Тухолі, де переносить усі злидні таборового життя. Звідтіля втікає небагом до Німеччини, де й перебуває до осені 1922 р. Після повороту до Галичини забирається Покійний до закінчення гімназійних студій і в червні 1923 р. здає іспит зрілості в укр. гімназії в Станиславові.

Надхнений великою любов'ю до Батьківщини та сильною вірою в її краще Завтра, постановляє Покійний посвятити всі свої сили на службу Рідному Краєві. Зрозумівши, що лише безупинною та витревалюю працею, що лише працюючи з народом і серед народу, можна причинитись до сповнення нашого Найвижчого Ідеалу, Покійний ступає на важкий і відповідальний шлях народнього робітника. Незважаючи на значні труднощі та несприятливі умовини наших днів, Покійний береться виконувати оту незамітну, дрібну, чорну роботу, що не дає ні слави, ні почестей, ні особистої користи.

Від 1926. р. працює як організатор-урядовець філії „Просвіти“ в Борщеві. За його вказівками та під його вмільм проводом читальні Борщівщини розвивають незвичайно живу діяльність так, що вкоротці борщівська філія „Просвіти“ належить до найкращих у цілому краю. Пізніше виконує Покійний і обов'язки урядовця „Українбанку“ в Борщеві. Бере активну участь у передвиборчій кампанії в 1928 р. і разом з д-ром Заваликутом об'їздить села борщівського повіту.

В осені 1928 р. переходить до Пов. Союзу Кооператив у Борщеві, де до останньої хвилини свого трудолюбивого життя працює як книговець, не перестаючи — оскільки на це позволяли сили й час — цікавитись і іншими ділянками національного життя.

Щойно на цьому останньому становищі Покійний зміг проявити всі свої здібності та шляхотні прикмети свого небуденного характеру. Взірцева солідність і обовязковність у сповнюванні своїх завдань, незвичайна ввічливість, товарискість і характерність, кожночасна готовість прийти другому з поміччю, непохитні національні переконання — вирізняли Його не лише між урядовцями П. С. К. у Борщеві, але й між робітниками цілого Р. С. У. К.

Тож і не диво, що коли нагло й несподівано, після семиденної, тяжкої хвороби запалення легенів, у силі віку, безпощадна смерть вирвала Його зпоміж живих, всі так болюче відчували Його втрату. Тому й не диво, що вістка про несподівану смерть Покійного покрила всіх, що Його знали, глибоким смутком і болем, що з неодних очей витиснула сльози щирого жалю, що з уст до уст пролітало — „не стало душі Союзу“...

Дня 26. І. в год. 11-йй відпроваджувало українське громадянство Борщівщини Покійного на місце вічного спочинку. У сумному похоронному обряді взяла участь кількатисячна маса народу, 9 священників, представники Р. С. У. К. і Центросоюзу у Львові, П. С. К. в Чорткові, Тереховлі та Копичинцях, і делегати культурно-економічних установ Борщівщини, два хори й дві читальні оркестри. Над могилою прощало Покійного вісім промовців. На свіжовисипаному гробі зложено 33 вінки. І понесли жалібні звуки „Видиш брате мій“..., звіщаючи, що не стало між живими ще одного з тих, що червону калину піднімали...

Покійний полишив молоду дружину й двомисячну донечку.

В. Й. П.

В. Ч-ий.

МИКОЛА ГАЙДИЧУК.

То було в днях великої слави...

Після Чортківського пролону Армія йшла вперед. Без набоїв, невиспані, голодні Стрільці не йшли — а летіли вперед. Здається не було сили, що моглаб їх спинити. Тай не диво, коли між ними було більше таких, як отой молоденький

булавний 8. самбірської бригади, 36. гуцульського курія — Микола Гайдичук.

Походив із селянської родини з Вербовець, пов. Городенка. Ще був тільки „підпарубочим“, як упав приказ: Ставай в ряри Української Армії! Пішов без вагання зі своїми односельчанами — наймолодший між ними, але найбільше люблений; таку мав вдачу, що не можна було його не любити.

А що вже відважний був — відважний до безумства. Не знав, що то станути, задержатись, бо ворог сіє смерть; ні, летів вперед зі своїм скорострілом, підбігав, як мога найближче до ворога (щоб не тратити даром куль, бо й так було мало) і косив. А за ним ішли його друзі.

Вкортці стає булавним. В тій ранзі застає його прекрасний червневий ранок 1919 р. під Монастириськами. Ворог засів у німецьких окопах від сторони Ковалівки. Микола взяв скоростріл на плечі і вперед... За ним його відділ. Ворог стріляє без упину. Микола каже своїм хлопцям прилишитись, а сам пускається бігом.

Недалеко ворожих окопів приклякає і зачинає сікти скорострілом. Хлопці зриваються і біжать в його сторону. Нечайно скоростріл вмовкає — не стало набоїв, ворог обскакує Миколу зі всіх сторін, що відстрілюється ще з бравнінга. Останній стріл — і Миколу на очах його товаришів підняв ворог на штиках в гору.

Так згинув булавний Микола Гайдичук.

„Ще цей раз, і будеш бунчужним“ — казав до нього рано поручник Абель. Не довелось... Та Микола й так не дбав про славу і заплачу. Заплатою була для нього розкіш боротьби за Батьківщину.

Спи спокійно. Колю, в малій могильці під Монастириськами і радій, що на легенді Твого героїства виховується молоде покоління, що не бачило Великої Весни, а знає її тільки з оповідань твоїх друзів...

Слава Твоїй пам'яті...

БІБЛІОГРАФІЯ

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ 1914—1921 РР.

Л-ський А. Генерал-хорунжий Олександр Меркурович Пилькевич. „Укр. Сурмач“. Каліш-Щипорно. 1922, ч. 38, ст. 3—4.

Коротка біографія.

Лубенець. Київ підчас останньої революції. „Гром. Думка“. Вецляр, 1917, ч. 91/92, ст. 3—4.

Луб... Іван. Знов кров за волю України. „Розвага“. Фрайштадт, 1917, ч. 36, ст. 1—3.

Розстріл Богданівців у Києві.

Лукаевич Е. др. Перед пяти роками. (Спомини лікаря). „Укр. Сурмач“. Каліш-Щипорно, 1923, ч. 44, ст. 2—3.

Січень 1918.

Лу. Лу. Один день в Києві. „Укр. Слово“. Львів, 1920, ч. 118.

Лу. Лу. Один день в Києві (Спомини). „Громад. Думка“. Львів, 1920, ч. 118.

Лу. Лу. Як я став воєнним поетом. „Літопис Черв. Калини“. Львів, 1929. 4^о, ч. I, ст. 11—12.

1916—17. УСС над Стрипою. Побут.

Лулу Л. Десятиліття переходу Збруча. (1919. 16. VII. — 1929). (Спомин). Кал. Черв. Калини на 1929 р. Львів, 1928. 8^о, ст. 76—81.

Лулу Л. На Україні. (Уривок споминів). Кал. Черв. Калини на 1928 р. Львів, 1927. 8^о, ст. 90—98.

На Україну (16. VII. 1919.). Село, яке не бачило війська. На Київ (29/30. VII.). Парада перед Богданом Хмельницьким 31. VIII. З ворогом нема єднання. „Почесний полон“. У Івана Івановича. Смерть от. Зеленого. В дорозі до трикутника смерти. З 2 ілюстраціями.

Лулу Л. Несподівана поміч. Кал. Черв. Калини на 1927 р. Львів, 1926. 8^о, ст. 103—104.

Протипольський фронт на Гнилій Липі.

Лулу Л. Панцирний жид. Кал. Черв. Калини на 1927 р. Львів, 1926. 8^о, ст. 112—114.

Під Жмеринкою. Побутове.

Лулу Л. Улюблена пісня полковника Дмитра Вітовського (Із воєнного записника). Кал. Черв. Калини на 1927 р. Львів, 1926. 8^о, ст. 81—85.

Луцький Остап. Голгофта України. „Гром. Думка“. Львів, 1920, ч. 81.

Про Галицьку Армію.

Луцький Остап. На Великім Лузі. Кал. Просвіти на 1926 р. Львів, 1925. 8^о в., ст. 108—112.

ВІД АДМІНІСТРАЦІЇ „ЛІТОПISУ“.

Адміністрація примушена вислати цього місяця окремі пригадки-рахунки для передплатників, що залягають з передплатою, тому що не всі вирівняли її за I півріччя 1934 р., а деякі і за 1933 р. Просимо заощадити Видавництву коштів на висилку тих пригадок і прислати залежність негайно!

ВІД ВИДАВНИЦТВА.

В пропам'ятну 20-літню річницю виступу УСС (1914—1924) готує „Червона Калина“ до друку Великий Альбом світлин та ілюстрацій. Бажанням Видавництва є видати цю пропам'ятну книгу так, щоби вона стала документальною історією, повною щодо ілюстраційно-фотографічного матеріалу з життя УСС, який досі зберігся.

Всіх бувших УСС, їх рідню та знайомих, прохемо надіслати світлини УСС в часів війни (поодинокі особи, групи, а також сцени з воєнного побуту) для використання в тому Альбомі. Світлини поодиноких УСС, зокрема тих, що полягли, важні тим, що в Альбомі буде також „табльо“ поодиноких УСС.

Світлини з замітками (назви осіб, місцевостей, дати) просимо прислати на адресу „Червоної Калини“ Львів, вул. Зіморовича ч. 20. почт. скр. ч. 43. з зазначенням „для Альбому“. Всі світлини поверне Видавництво власникам неушкоджені негайно по зробленні кліш чи копій. З висилкою світлин просимо спішити, тому що припинення світлин до Альбому буде вже в найближчих днях закінчене і Альбом переданий до друку. Тоді будуть також проголошені умови передплати, замовлень примірників на кращому папері і т. п. Всякі побажання і завваги редакція візьме під увагу.

Управа і редакція „Червоної Калини“.

„ЛІТОПIS ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

ІЛЮСТРОВАННИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

VI. річник / Число 6. / Червень 1934.

ЗМІСТ:

Батерії		З побуту в Тульщині	
Ярослав Курдидик	2	С. Гайдушок	12
Технічна сотня УСС на Лисоні		Історія 8-ої Галицької Бригади	
Іван Патерин	2	Др. Іван Карпинець	15
Причинки до історії Українського Червоного Хреста на З. У. З.		З діяльності Т-ва Українських Січових Стрільців у Вінніпегу	19
Степан Олесків	5	Холодний Яр говорить	
Листопадовий рейд 1921 р.		Горліс-Горський	21
Сотник Петренко	6	Посмерті згадки	22
Шляхом слави 9-ої Бригади УГА.		Бібліографія	23
Др. Степан Божик	8	Від Видавництва	24

Все актуальний — для всіх необхідний —
найкращий і найдешевший

другий річник
Українського Економічного Бюро

з календарем на 1934 рік

ЗМІСТ: Україна в числах. Народне господарство. Показник української культури. Адреси українських установ в цілім світі.

Ціна одного примірника тільки 1'40 зл.

Продають українські книгарні в краю та закордоном. — Вистарчить влатити належність з пересилкою зол. 1'75 на conto П.К.О. ч. 4.423 (Е. Чехович, Варшава) і Ви отримаєте негайно цю необхідну книжку, яка обіймає 208 сторінок друку та має український і англійський тексти.

Вже вийшла

Накладом
С-ки „ТИПОГРАФІЯ“
Львів, Вірменська 16

НОВА КНИЖКА
В. ЮРЧЕНКА

ЧЕРВОНИЙ ЧАД

Живими описами радісних та сумних картин, героїчними пригодами та повними небезпек ситуаціями й жахною розправою Чека — —

книжка, як на екрані, розгортає фільми національної боротьби одного повіту на Великій Україні.

291 сторінок друку! Коштує тільки 3.15.

Для Читалень та Товариств: Хто вишле готівку за пять примірників, шостий дістане даром. — Книгарням окремих опуст.

Продають усі книгарні!

З а м о в л я т и чековим переказом:
ЛьВІВ, П. К. О. conto 503.685.

Нема над свої рідні ПАЛЕРЦІ і ТУТКИ „КАЛИНА“

кооп. фабрика „БУДУЧНІСТЬ“ в Тернополі.

Друкарня і Переплетня Наукового Т-ва ім. Шевченка
у Львові, вул. Чарнецького ч. 26, телефон 53-57,
ВИКОНУЮТЬ ВСІЯКІ ДРУКАРСЬКІ Й ПЕРЕПЛЕТНИЧІ РОБОТИ СКОРО ТА ДЕШЕВО

Навіть найбідніші можуть тепер набути видання

„ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

ВЕЛИКА ЗНИЖКА ЦІН

Найкраща нагода доповнити читальняні, кооперативні та приватні бібліотеки.

	ЦІНИ	
	перше	тепер
Антін Вільшенко: Життя й пригоди Цяпки Скоропада, Віршована історія про пор. У.С.С. Цяпки, ст. 270	4·50	1·50
М. Голубець: Історія Львова від найдавніших часів, ст. 179	3·00	1·25
Богдан Лепкий: От так собі, ст. 131	1·50	0·70
Слота, ст. 27	0·90	0·30
Зірка, повість ст. 181	4·00	1·75
Вадим, повість ст. 227	4·50	2·00
Василь Софронів: Грішник, ст. 112	1·50	3·60
Халіда Едіб: В огні, повість ст. 234	4·50	2·50
Берестейський мир — спомини і матеріяли ст. 320	8·00	3·50
Роман Купчинський: У зворах Бескиду	3·90	3·90
Федір Дудко: Чорторий, ст. 180	3·50	3·00
Квіти і кров, ст. 192	4·00	2·00
На згарищах ст. 168	2·00	2·00
Глум, оповідання, ст. 56	1·20	0·50
Ген. Всеволод Петрів: Спомини з часів української революції.		
I. До Берестейського миру, ст. 180	3·50	1·50
II. До заняття Києва, ст. 184	3·50	1·50
III. Кримський похід, ст. 164	3·50	1·20
IV. Доба Гетьманщини, ст. 117	3·00	1·20
Юра Шкрумеляк: Чета крилатих, пригоди з воєн. часів ст. 262	5·00	2·00
М. Брилинський: Хр стний огонь, воєнні нариси, ст. 184	3·50	1·50
В. Лопушанський: Перемога, повість в 2-х т. з визв війни	6·00	2·75
Д-р Степан Шухевич: Спомини:		
II. Від квітня 1919 до липня 1919	4·00	2·50
III. Від липня 1919 до січня 1920	4·00	2·50
IV. Від січня 1920 до квітня 1920	4·00	2·00
V. Від квітня 1920 до серпня 1920	4·00	2·00
Ст. Шухевич: Видиш брате мій (8 місяців серед У.С.С.)	4·50	2·00
Микола Галаган: З моїх споминів:		
I. 80-ті роки до світової війни ст. 203	4·00	1·90
II. Світова війна — розвал парату — українська революція ст. 196	4·00	1·90
III. 3-тий військовий зїзд — делегація на Кубань — більшовицька навала — прихід німців ст. 176	4·00	1·90
IV. Дипломатична місія в Румунії. — Липльоматична місія на Угорщині. ст. 296	6·00	2·00
Д. Дорошенко: Мої спомини II, III, IV том по 1·50		4·50
Олена Степанівна: На передодні великих подій Переживання і думки 1912—1914	2·00	0·70
Михайло Костів: Джін-гісхан гряде, ст. 102	3·00	1·20
Д-р Андрій Чайківський: Чорні ряки. Спомини за час від 1.XI. 1918—13.V. 1919	3·00	1·20
Д-р Іван Максимчук: Рожухів. Трагічна доля рештків УГА., ст. 100	2·80	1·10
Микола Мельник-Матіїв: На чорній дорозі оповідання	3·50	1·50
А. Крезуб: Партизани, спомини, ст. 358, т. I. і II.	8·00	3·50
Евген Чикаленко: Щоденник (1907—1917), ст. 496	14·00	6·00
Д-р Ганс Кох: Договр з Денікіном. Причинки до трагедії УГА на Вел. Україні від 1.XI. — 17.XII. 1919	1·80	0·80
Ілько Борщак: Великий Мазепинець Григорій Орлин, генерал Людвіка XV., ст. 208	7·00	5·00
I. Калічак: Записки четаря. Спомини з Хирівського фронту 1918—1919	2·80	1·20
Д-р К. Левицький: Великий зрив, ст. 150	6·00	2·50
Т. Г. Масарик: Світова революція, I. II., ст. 540	21·00	8·00
В. Приходько: Під сонцем Поділля, ст. 250	6·00	2·50
В. Юрченко: Шляхами на Соловки	4·00	4·00
Пенло на землі.	5·00	4·00
В. Леонтович: Хроніка Гречок	3·50	1·70
О. Бабій: Перші стежі, повість зі стрілецького життя	6·00	2·80
І. Борщак: Мазела, життя і пориви великого Гетьмана	5·80	4·50
О. Попович: Відродження Буковини	2·60	1·20
А. Крезуб: Нарис історії українсько-польської війни		3·50
Календар-Альманах на 1934 рік		3·00

Продажа книжки тільки за готівку. При замовленні комплекту облек шуємо сплати. Гроші слати переказом або чеками П.К.О. 152.514.

„ЧЕРВОНА КАЛИНА“

ЛВІВ, вул. ЗІМОРОВИЧА ч. 3

Почт. скр. ч. 43.